

تبیین معیارهای طراحی فضاهای فرهنگی با رویکرد پایداری اجتماعی و پویایی فضایی؛ مورد پژوهی: فرهنگسراهای شهر تهران

سحر سلماسی* - دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، گروه معماری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
لیلا کریمی فرد - دکتری معماری، استادیار، گروه معماری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Determine the design criteria of cultural approach to social sustainability and spatial dynamics; Case Study: cultural center in Tehran

Abstract

Today explained social sustainability criteria for sustainable living spaces with a view of the most important issues in the field of architecture and city planning that must be considered in the process of architectural design. On the other hand, the objective of cultural centers, create a free, intimate and open space is through a decentralized system is run. Crudely can cultural centers, cultural and social interactions, know nasa cultural center, part of the leisure activities cover the architectural design of these spaces for social mobility refer to the need. Accordingly, this paper using the "analytical method" in the conceptual phase "survey" in the analytical and data gathering tools including library and documentary studies to examine the concept of social sustainability in architecture and design, cultural spaces. Paid. To analyze the data obtained from research into architecture and design rules, synapses space is used. In the data for gamma curves alignment and the given map and in the final stage of this analysis and studies on the site according to the standards and physical, cultural, architectural design has been done. Finally, leveraging social sustainability criteria for designing living spaces and spatial dynamics are discussed and a solution to improve the cultural and structural social mobility and the possibility of forming cultural center in Tehran to attend the public arena has been discussed.

Keywords: social sustainability, sustainable development, cultural and recreational complex, and component design criteria.

چکیده

امروزه تبیین معیارهای پایداری فضاهای زیستی با رویکرد پایداری اجتماعی از مهمترین موضوعات در حوزه برنامه ریزی معماری و شهر است که باید در فرآیند طراحی معماری مورد نظر قرار گیرد. از سویی دیگر، هدف از فرهنگسراها، ایجاد محیطی آزاد، صمیمی و دارای فضایی باز است که از طریق یک سیستم غیرمتمرکز اداره می شود. به بیان عامیانه می توان فرهنگسراها را پاتوق هایی فرهنگی با تعاملات اجتماعی دانست که به عنوان یک مرکز فرهنگی، بخشی از فعالیت های فراغتی را پوشش می دهد که به ضرورت طراحی معمارانه این فضاها برای پویایی اجتماعی اشاره دارد. بر این اساس، مقاله حاضر با بهره گیری از «روش توصیفی - تحلیلی» در مرحله نظری و «روش پیمایشی» در مرحله تحلیلی و با ابزار گردآوری داده مشتمل بر مطالعات کتابخانه ای و اسنادی به بررسی مفهوم پایداری اجتماعی در معماری و طراحی فضاهای فرهنگی پرداخته است و برای تحلیل داده های حاصل از پژوهش و تبدیل آن به احکام معماری و سپس طراحی، از روش چیدمان فضا استفاده شده است. در ادامه این داده ها به صورت نمودارهای هم تراز و سپس به صورت نقشه های گاما آورده شده است و در مرحله نهایی با استفاده از این تحلیل ها و مطالعات صورت گرفته بر روی سایت و با توجه به استانداردها و برنامه های فیزیکی، طراحی معماری فرهنگسرا صورت گرفته است. در پایان نیز به معیارهای طراحی فضاهای زیستی با در نظر گیری پایداری اجتماعی و پویایی فضایی اشاره شده و راهکارهایی در راستای بهبود وضعیت ساختاری و فرهنگی فرهنگسراهای شهر تهران برای پویایی اجتماعی و امکان دهی حضور در عرصه های جمعی مورد اشاره قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: پایداری اجتماعی، توسعه پایدار، مجتمع های فرهنگی - تفریحی، معیارها و مولفه های طراحی.

*نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۴۳۹۹۹۸۱، رایانامه: salmasi_sahar@yahoo.com

این مقاله از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان «طراحی مجتمع فرهنگی - تفریحی در تهران با رویکرد پایداری اجتماعی با هدف تامین پویایی» استخراج شده است که بدینوسیله از معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب قدردانی می گردد.

بهره‌گیری مجدد از ساختمان‌ها دانست که امکان عدالت‌گستری اجتماعی، در بستر فضا و برابری اجتماعی را محقق گرداند و با فراهم نمودن امکانات رفاهی اجتماعی، خدمات شهری و حقوق شهروندی، بهبود کیفیت زیست محیطی شهر و رضایت شهروندی را ممکن گرداند. در عین حال، تاکنون تعریف جامعی از توسعه پایدار ارائه نشده است. طبق اصل دوم ترمودینامیک (آنتروپی) جهان میل به ناپایداری دارد و اصولاً پایداری در یک اکوسیستم طبق اصول یاد شده اتفاق نمی‌افتد بلکه حالت پایدار و پویا در آن رخ می‌دهد. به عبارت ساده‌تر، توسعه پایدار در یک محیط یا کشور با در نظر گرفتن توان اکولوژیکی، نیروی انسانی و منابع مالی متعلق به آن محیط می‌تواند تحقق یابد (مخدوم، ۱۳۸۰، ص ۱۵). توسعه، فرایندی دارد که شرایط زندگی مردم را بهبود می‌بخشد و صرفاً افزایش ثروت نیست بلکه به معنای تغییر است که شامل تغییر در رفتارها، خواسته‌ها و روش ادراک افراد از دنیای پیرامون انسان می‌شود. در این بین رشد اقتصادی به تنهایی منجر به توسعه نمی‌شود، چراکه توسعه علاوه بر تغییر در رشد اقتصادی مستلزم دگرگونی انسان‌ها و نهادهای اجتماعی است. در این مقاله به مفهوم پایداری اجتماعی در فضاهای شهری و بالخصوص فضاهای فرهنگی پرداخته شده و در پایان با روش مطالعات میدانی و پیمایشی و چیدمان فضا به معیارهای طراحی این فضاها اشاره شده است.

رویکردهای نوین معماری شهری از جمله «برنامه‌ریزی اجتماعی»^۱، «برنامه‌ریزی غیراقلیدوسی»^۲، «نظریه انتقادی»^۳، «نظریه پدیدار شناسی»^۴، «نظریه اخلاقی»^۵ و نظریه «توسعه پایدار شهری»^۶ را می‌توان تأکیدی بر کاربست رویکردهای نوین به انسان معماری و شهرسازی دانست که اصلتهایی همچون «اجتماع در مقابل فرد»، «اخلاق در مقابل منافع»، و «کیفیت در مقابل کمیت» از پارادایم‌های مشترک آن به حساب می‌آیند. در عین مجموعه روش‌هایی برای ارزیابی «میزان پایداری در فضاهای شهری» وجود دارد که به انحاء و اطوار مختلف در معماری مورد استفاده قرار می‌گیرد.^۷ ذکر این نکته نیز اساسی بنظر می‌رسد که دو مفهوم «پایداری شهری» و «توسعه پایدار شهری» به دلیل تقارب معانی، بجای یکدیگر بکار می‌روند، حال آنکه پایداری مجموعه‌ای از وضعیت‌ها را شامل می‌شود که در بستر زمان، استمرار دارد، در حالی که توسعه پایدار، فرآیندی را تداعی می‌کند که در بستر آن پایداری می‌تواند پدیدار شود. در نخستین گردهمایی زیست محیطی اروپایی در سال ۱۹۷۵ تأکید شد که در مناطق شهری حفاظت و توسعه کیفیت محیطی در اولویت قرار دارد که گسترش حفاظت از سلامتی و رفاه انسان با استفاده بهینه و منطقی از منابع طبیعی، مضمون ترویجی آن بشمار می‌رود. بر این اساس توسعه پایدار شهری را می‌توان بهره‌وری در استفاده بهینه از زمین و تشویق بر

1. Community Planning
2. Non-Euclidian Mode of Planning
3. Critical Theory
4. Phenomenology Theory
5. Ethical Theory
6. Urban Sustainable Development

۱. کاملترین روش ارزیابی پایداری، روش شاخص توسعه پایدار شهری با استفاده از منطق فازی است: «هینکو» (۲۰۱۱)، به دلیل مفهوم چندبعدی، نامطمئن و مبهم توسعه پایدار شهری، به پیروی از «فیلیس و اندریان» (۲۰۰۱) و با استفاده از روش SAFE به محاسبه شاخص توسعه پایدار شهری پرداخته است. در مطالعه وی، پایداری شهری دارای دو جنبه اصلی «پویایی‌های هموار» (SD) و «ملاحظات مثبت رشد» (PG) می‌باشد که مؤلفه‌های اصلی پایداری کل شهری می‌باشند. هر یک از این مؤلفه‌ها به ابعاد مختلف پایداری یعنی «وضعیت موجود» (STA)، «پتانسیل آشکار شده» (POT) و «پاسخ‌های مشتق شده» (RES) بستگی دارند.

ادبیات تحقیق

پایداری

واژه «پایداری» امروزه به طور گسترده‌ای به منظور توصیف جهانی که در آن نظام‌های انسانی و طبیعی توأم‌اً بتوانند تا آینده‌ای دور ادامه حیات دهند، به کار گرفته می‌شود. «توسعه پایدار» به معنی ارایه راه‌حلهایی در مقابل الگوهای فانی کالبدی، اجتماعی و اقتصادی توسعه می‌باشد که بتواند از بروز مسایلی همچون نابودی منابع طبیعی، تخریب سامانه‌های زیستی، آلودگی جهانی تغییر اقلیم، افزایش بی‌رویه جمعیت، بی‌عدالتی و پایین آمدن کیفیت زندگی انسان‌ها حال و آینده جلوگیری کند؛ بنابراین توسعه پایدار تحولی مواجه با تامین نیازهای امروزی بدون از بین بردن قابلیت‌های نسل آینده در تامین نیازهایشان است. در واقع یک تحول، زمانی پایدار است که محافظ محیط و مولد فرصت‌ها باشد. این تحول نیازمند پیوند ناگسستنی میان اکولوژی، اقتصاد و امنیت اجتماعی است و پیشرفتهای اقتصادی و شرایط زندگی اجتماعی باید در تطابق با جریان درازمدت حفظ پایه‌های طبیعی زندگی باشند. دهخدا پایداری را به معنای «بادوام و ماندنی» می‌داند (دهخدا، جلد ۱، صفحه ۴۷).

مدلهای پایداری

«مدلهای پایداری» نیز نیاز به تغییر ساختار اساسی در سرمایه‌گذاری انسانی و بهره‌گیری از تکنولوژی پاک زیست‌محیطی و تجهیز منابع انسانی دارد، بدانگونه که در بستر اخلاق جدید جهانی قابل دسترسی می‌نماید که بر همبستگی درون ملیتی و جهانی تاکید می‌ورزد. همبستگی بین‌المللی از این جهت ضروری است که نظام اقتصاد جهانی باید مانع آن شود که سالانه پانصد میلیارد دلار بر روی ملتهای فقیر بسته شود زیرا کشورهای در حال توسعه مواجه با تحدیدها و نابرابری فرصت برای بهره‌گیری از تجارب نیروی انسانی و سرمایه می‌باشند، در حالی که کشورهای توسعه یافته تنها ۳۵ درصد از تولید ناخالص ملی خود را بجای آن پانصد

میلیارد دلار پرداخت می‌کنند.

معرف‌ها و شاخص‌های پایداری

در این ارتباط می‌توان گفت که:

۱. «شاخص‌ها» به عنوان واژه‌های دارای «مفهوم ضمنی»، وسیله‌ای هستند که ارزیابی پیشرفتهای آینده را فراهم می‌آورند و از طرفی دیگر، مقصد و هدف را بیان می‌کنند. شاخصها مجموعه داده‌های مخصوص یا دگرگون شده‌ای هستند که اطلاعات ضروری را برای سیاست‌گذاران و عموم مردم فراهم می‌آورند (Miranda, ۱۹۹۹, ۷۴).

۲. همچنین شاخص‌ها ابزاری قدرتمند برای کاهش پیچیدگی سیستم‌ها و کامل‌کننده اطلاعات سیستم‌های پیچیده می‌باشند. بعضی از «اقتصاددانان محیط زیست» نیز پایداری را بیشتر از جنبه‌های زیست‌محیطی نگریسته، و در تعریف پایداری گفته‌اند: وضعیت پایدار، وضعیتی است که حداقل شرایط برای ثبات اکوسیستم‌ها و توانایی مقابله اکوسیستم با شوک‌ها را در طول زمان فراهم کند.

۳. و نهایتاً؛ شاخصها و معرف‌های پایداری مفهوم جدیدی هستند که با هدف ارزیابی پایداری در برنامه‌ریزی و توسعه مطرح می‌شوند و در جوامع شهری و روستایی، منعکس‌کننده مولفه‌های اساسی و بنیادی برای سلامت اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جامعه در بلندمدت و طی نسلها هستند (کاظمی، ۱۳۸۰، ص ۱۵).

توسعه

هدف اساسی توسعه را بهره‌رساندن به انسان می‌دانند که بهبود «کیفیت زندگی» را دربر می‌گیرد و در قالب «افزایش درآمد و گسترش اشتغال و رفاه عمومی» امکان بروز می‌یابد (گریفین و مک کنلی، ۱۳۷۵، ص ۱۱) که از این باب مفاهیم «توسعه انسانی» و «توسعه پایدار»، رابطه‌ای التزامی می‌یابند که می‌بایست همگون و همگام با یکدیگر تحقق یابند که در این راه بهره‌مندی از «سرمایه اجتماعی»^۱ و بهره‌گیری از «مشارکت عمومی»^۲ مهم

1. Social Capital
2. Social Participation

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

۲۳۷

است. از این جهت رفاه اجتماعی پیش نیاز توسعه به حساب می آید که می بایستی بوسیله ارگانهای دولتی و نهادهای اجتماعی تکوین یابد (نظام رفاه و تامین اجتماعی، ۱۳۷۸، ص ۱۱) تا توسعه پایدار در راستای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و مدنی را حاصل گرداند. واژه «توسعه» (development) از نظر لغوی در زبان انگلیسی، به معنی «بسط یافتن، درک کردن، تکامل و پیشرفت» است. گرچه این واژه از قرن هشتم هجری (۱۴ میلادی) برای توضیح برخی پدیده‌های اجتماعی بکار رفته است، لیکن استفاده وسیع از این واژه به عنوان یک چارچوب تحلیلی برای درک پیشرفت جوامع انسانی، به بعد از جنگ جهانی دوم و در دهه‌های ۱۹۶۰-۱۹۵۰ مربوط می‌شود. در آن موقع، این واژه مترادف با «نوسازی، رشد، صنعتی شدن» و برای تعبیرات و اصطلاحات مشابه به کار می‌رفت. «توسعه»^۱ را می‌توان تکامل سطح زندگی و رسیدن به شرایط آرمانی در حوزه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانست که تحقق مفاهیم آزادی، عدالت، پویایی اجتماعی، توسعه انسانی و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را بهمراه می‌آورد. همچنین توسعه را کشف روشهای دستیابی به حرکتی تکاملی بشمار می‌آورند که پدیده‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را متعادل و متوازن می‌سازد و شرایطی نوین را برای پویایی اجتماعی، اقتصادی و تحقق عدالت اجتماعی^۲ فراهم می‌کند (زاهدی اصل، ۱۳۸۱، ص ۵). از دیدگاه فلسفی، «میزان توسعه یافتگی» در ارتباط با کیفیت «هویت سرمایه انسانی» مورد سنجش قرار می‌گیرد که سعی در بازسازی مفاهیمی همچون هویت اجتماعی دارد که در گروهی ارزشهای روانی، اجتماعی و فرهنگی است که مورد تهدید واقع می‌شوند و می‌بایست در چارچوب توسعه، فرصتهایی فراهم آید که از دل این تهدیدها بیرون می‌آیند (خادم آدم، ۱۳۷۵، ص ۱۳۶). بر این اساس می‌بایستی توسعه در

قالب هویت هر ملتی شکل گیرد که مجموعه ذخایر اندیشه‌ای موجود در ساختار هویتی را برای سرعت بخشی به جریان توسعه بکار بگیرد. مفهوم «توسعه» نیز دارای دو «بعد کمی و کیفی» می‌گردد که:

۱. «بعد کیفی» توسعه را نیز می‌توان هدف اساسی ساختار توسعه دانست که برای رسیدن به آن وسیله‌ای بنام تامین اجتماعی، لازم است تا امکان حرکت در رسیدن به مقصد رفاه اجتماعی فراهم آید. بر این اساس شاخص‌های رفاه اجتماعی را می‌توان شرایط اقتصادی، خانوادگی، سلامت و تغذیه و عرصه حیات جمعی (محسنی، ۱۳۸۲) آموزش، بهداشت و توسعه انسانی (گریفین، ۱۳۷۵) و جمعیت، بهداشت، آموزش، اشتغال، مسکن و فراغت (زاهدی اصل، ۱۳۸۱) بشمار آورد.

۲. «بعد کمی» جنبه اقتصادی به حساب می‌آید و همان رشد اقتصادی را یادآور می‌شود که بر تغییرات آرام و تدریجی در نرخ پس انداز و بهبود درآمد سرانه ملی و تولید ناخالص ملی نظر دارد و به قول «لبرگر» رشد تولیدی است بدون اینکه در نحوه و سازمان تولید تغییری ایجاد شود (زاهدی اصل، ۱۳۸۱، ص ۹).

توسعه پایدار

توسعه پایدار مفهومی است که در سالهای اخیر به عنوان یک مسأله جهانی به آن نگریده شده است. این مفهوم، از دیدگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته و نهادهای بسیاری کوشیده‌اند از آن به عنوان راهبردی مناسب جهت کمک به مقابله با چالش‌هایی نظیر افزایش جمعیت، تخریب زیست محیطی، محدودیت منابع، نابرابری اجتماعی - اقتصادی، بیکاری، فقر و ناهنجاری‌های اجتماعی استفاده کنند (صرافی، ۱۳۷۹، ص ۸). مفهوم توسعه پایدار بعد از مقبولیت بیشتری که در کنفرانس جهانی محیط‌زیست و توسعه پیدا کرد. در گزارش «آینده مشترک» منتشر شد (گزارش Brundtland در سال

1. Development
2. Social Justice

۱۹۸۷)؛ همچنین گزارش WCED یک نقطه مبنا و شروع را برای همه مباحث آینده در رابطه با توسعه پایدار ایجاد کرد. نقطه شروع برای کار کمیسیون شناخت آنچه که بشریت را در آینده مورد تهدید قرار خواهد داد، می‌باشد. «آینده مشترک» با این مقدمه شروع می‌شود که: «زمین یکی است ولی جهان یکی نیست. همه کشورها برای بقاء و کسب موفقیت بدون توجه به اثرات آن بر سایرین تلاش می‌کنند. در این شرایط تنها عده کمی از مصرف کنندگان می‌توانند با تولیدات آینده باقی خواهند ماند و بیشتر مصرف کنندگان به سختی و با کمترین میزان امکانات و با گرسنگی، بیماری و مرگ زودرس و بدبختی دست و پنجه نرم خواهند کرد.» انتشار کتاب «محدودیت رشد» در سال ۱۹۷۱ که چهار میلیون نسخه از آن طی چهار سال به فروش رفت، باعث ارتقاء آگاهی‌های عموم گردید. دغدغه‌های زیست محیطی موجب برگزاری «کنفرانس ملل متحد در استکهلم» در سال ۱۹۷۲ گردید. در واقع به دنبال طرح مسائل جدی محیط زیست، نظیر آلودگی هوا و صدای ناشی از تمرکز صنایع و وسایل نقلیه موتوری توسعه بی‌رویه و نامحدود شهرها بصورت افقی و عمودی و جنگل زدایی و افزایش نابودی گونه‌ها، تولید بی‌سابقه مواد زائد، پدیدار شدن اثرات گلخانه‌ای و جزایر حرارتی، افزایش دمای کره زمین و غیره که همه در نتیجه انقلاب صنعتی و توسعه صنعت بود. سازمانهای رسمی نیز در مقام پاسخگویی در قبال مسائل مطرح شده برآمدند؛ بدین ترتیب بحث پایداری در قالب توسعه پایدار در سال ۱۹۸۷ از طریق گزارش موسوم به «گزارش برانت لندن» تحت عنوان «آینده مشترک»، توسط «کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه» بطور رسمی در دستور کار سیاسی قرار گرفت. همچنین در سال ۱۹۹۲ در «اجلاس سازمان ملل» در شهر «ریودوژانیرو» تحت عنوان «اجلاس سران زمین» سندی در همین رابطه توسط ۱۸۷ کشور به امضاء رسید که به عنوان دستور کار ۲۱ انتشار یافت. بر

طبق سند مزبور تمام کشورها مکلف به تدوین برنامه‌های استراتژیک و عملی جهت اجرای مفاد دستور کار ۲۱ در مقیاس ملی کشور خود تحت عنوان دستور کار ۲۱ محلی گردیدند. برنامه اجرایی مطرح شده در دستور کار ۲۱ شامل موارد زیر می‌باشد:

۱. نیاز به حفاظت زیستی محیطی از آب و خاک و تنوع زیستی که حیات به آنها وابسته است؛
۲. نیاز به توسعه اقتصادی برای غلبه بر فقر؛ و
۳. نیاز به عدالت اجتماعی و تنوع فرهنگی در جهت آنکه اجتماعات محلی در بیان ارزشهایشان برای حل مسائل توانمند گردند.

اولین مفهوم اصلاح شده توسعه پایدار در دنیا بوسیله برنامه محیط‌زیست UN، صندوق حیات وحش جهانی، اتحادیه بین‌المللی برای حفاظت از منابع طبیعی در سال ۱۹۸۰ میلادی بیان گردید. مفهوم توسعه پایدار به طور رسمی از سال ۱۹۸۷، پس از طرح آن در مجمع عمومی سازمان ملل و مورد پذیرش قرار گرفتن اکثر کشورهای عضو رایج شد. طرح این موضوع به دنبال گزارش هیئت کارشناسی به سرپرستی خانم دکتر برونلند نخست‌وزیر وقت نروژ بود که از طرف صندوق عمران سازمان ملل متحد (UNDP) مامور علیت‌یابی نابسامانیهای بهداشت و محیط زیست کشورهای جهان شد. این هیئت نتایج حاصل از تحقیقات خود در زمینه محیط زیست جهانی و جنبه‌های مختلف آن و ضرورت‌های توجه به پایداری توسعه را در کتابی قطور با عنوان «آینده مشترک» منتشر نمودند و به دنبال آن مفهوم توسعه پایدار در مجامع بین‌الملل مطرح شد (جمعه‌پور، ۱۳۸۷، ص ۶۳). مفهوم اصلاح شده اولیه به این مسئله تأکید دارد که:

۱. برای اینکه توسعه، پایدار باشد باید فاکتورهای اجتماعی و اکولوژی و اقتصادی را در منابع زنده و غیرزنده و فعالیت‌های مختلف (چه استفاده کوتاه مدت و یا بلند مدت) و یا عدم استفاده در نظر داشت.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

۲۳۹

۲. سه پیش شرطی که در رابطه با سیاست‌های توسعه در نظر گرفته شده است عبارتند از: «حفظ جریان‌ات اکولوژی، استفاده از منابع و حفظ تنوع ژنتیکی.»

گزارش برای مقابله با چالش‌های مصرف بیش از اندازه و از میان برداشتن فقر، تعریفی از توسعه پایدار ارائه داده است: «توسعه‌ای که نیازهای امروز را بدون به مخاطره انداختن توانایی تولید برای آینده مرتفع می‌سازد». در مقابل عوامل عدم توسعه یافتگی، WCED چندین عمل هدفمند شده در تضمین زندگی با کیفیت مناسب را برای مردم جهان پیشنهاد می‌کند: تنظیم رشد؛ تغییر کیفیت رشد؛ برآورد نیازهای اصلی و انتظارات برای غذا، انرژی، آب و بهداشت؛ تضمین یک سطح ثابت و پایدار از جمعیت؛ حفظ و گسترش منابع اولیه؛ بازبینی دوباره تکنولوژی و مدیریت بحران؛ ودخیل کردن و ترکیب ملاحظات اقتصادی، زیست‌محیطی در جریان تصمیم‌گیری‌ها. توسعه پایدار، توسعه‌ای است که نیازهای زمان حال را با رعایت حقوق و توانایی نسل آینده برای مواجه شدن با نیازهای آن برهه زمانی برطرف می‌سازد. در این تعریف کلمه توسعه دارای مفهوم گسترده‌ای است و نمی‌تواند به یک محدوده خاص محدود شود چرا که:

اولاً: درباره همه چیز و همه کس در این دنیا صدق می‌کند؛ هم در زمان حال و هم آینده.

ثانیاً: هدف توسعه تداوم توسعه است. این تعریف دارای دو مفهوم است:

- «مفهوم نیازها»: شروطی برای برقرار کردن یک استاندارد قابل قبول زندگی برای عموم مردم.

- «مفهوم محدودیت‌ها»: محدودیت‌های ظرفیتی محیط برای برطرف کردن نیازهای حال و آینده.

نیازها در مرحله اول شامل نیازهای اولیه مثل غذا، پوشاک، مسکن و شغل است و در مرحله دوم نشانگر آن است که هر فرد در هر نقطه دنیا باید مجال بالا بردن سطح زندگی خود داشته باشد. محدودیت‌ها شامل محدودیت‌های طبیعی منابع

محدود و همچنین روند رو به کاهش بازدهی ناشی از بهره‌برداری بیش از اندازه از منابع، آب و کم شدن تنوع زیستی برای آینده مشترک ماست. بهترین راه حل این است که نیازها به بهترین وجه برطرف شود، در حالیکه منابع کاهش نیابند. یعنی هر نوع توسعه‌ای باید در تمام زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و محیطی به برطرف شدن نیازها کمک کرده و باعث افزایش محدودیت‌ها نشود. ادبیات موجود درباره توسعه پایدار بر سه ویژگی اساسی «توسعه یافتگی»، «عدالت» و «حفظ محیط زیست» تأکید فراوان دارند که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

۱. «محیط زیست»: ویژگی دیگر توسعه پایدار همچنان که در پیشینه و نیز تعریف توسعه پایدار گذشت، فراهم‌ساختن محیط زیستی سالم و جلوگیری از تخریب آن است؛ زیرا حتی در صورتی که بتوانیم رشد اقتصادی را نیز محقق سازیم، بدون داشتن چنین محیطی، اسباب آسایش انسان ایجاد نخواهد شد.

۲. «توسعه یافتگی»: مهم‌ترین خصوصیت توسعه پایدار، رسیدن به سطح مطلوبی از توسعه یافتگی است. به تعبیر دیگر باید توسعه‌ای باشد که بحث از پایداری آن شود. توسعه فرایندی است که فرصت‌ها و امکان انتخاب انسان‌ها را گسترده کرده، قابلیت‌های آنان را افزایش می‌دهد. در این صورت، پایداری به معنای این است که چنین توسعه‌ای حق نسل‌های آینده نیز هست. فرصت‌ها و قابلیت‌های ایجادشده در فرایند توسعه، ابعاد گسترده‌ای دارد. جنبه اقتصادی و به تعبیر دیگر توسعه اقتصادی را می‌توان تلاش برای نیل به سطحی قابل قبول از قابلیت‌ها دانست که به منظور تأمین نیازهای بشر و رسیدن به رفاه عمومی صورت می‌گیرد. این نیازها بسته به وضعیت زمانی و مکانی ممکن است متفاوت باشد و از نیازهای ضروری زندگی (خوراک، پوشاک، سرپناه و بهداشت) تا نیازهای رفاهی (ورزش و تفریح و غیره) را شامل می‌شود.

۳. «عدالت»: یکی دیگر از ویژگی‌های مهم توسعه

توسعه پایدار شهری

مفهوم شهر پایدار و ویژگیهای آن در دهه ۱۹۹۰ بارها از سوی محافل علمی و اندیشمندان و نیز سازمانها و نهادهای رسمی و غیر رسمی مکررا مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به این مفهوم در چنین طیف گسترده‌ای سبب گشته تا یافتن تعریف واحدی از شهر پایدار امکان پذیر نباشد. در واقع هر یک از افراد و نهادها بر اساس جنبه‌هایی خاص به تبیین مفهوم شهر پایدار مبادرت ورزیده‌اند. «هربرت ژیرارده» فقط جنبه‌های زیست محیطی را در نظر می‌گیرد و شهر پایدار را چنین تعریف می‌کند: «یک شهر پایدار به طریقی سازمان داده شده است که تمام شهروندان آن ضمن رفع احتیاجات خود و بهبود بخشیدن به شرایط زیست محیطی خویش هیچ آسیبی به طبیعت وارد نکرده و شرایط زیستی سایر انسانها را چه در زمان حال و چه در آینده به خطر نیاندازد.» «جنکز و دمپینی» تعریفی جامع و گسترده از شهرهای پایدار را به صورت زیر ارائه می‌دهد: «شهرهای پایدار از لحاظ اقتصادی خودکفا و کارآمد و از لحاظ اجتماعی عدالت محور بوده و به حفاظت زیست محیطی از تمام گونه‌های طبیعی کمک می‌کند.» آنچه در تعاریف فوق مشخص است توجه به مؤلفه‌های زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی خواهد به صورت جداگانه و خواه در کنار هم و در ارتباط متقابل با یکدیگر است. برخی با استنباط کلی از واژه و تعریف پایداری استدلال می‌کنند که شهرها نمی‌توانند پایدار باشند و بعضی می‌گویند این تنها یک انگاره خیالی است ولی از ادبیات در این زمینه می‌آموزیم که گروهی هم بر این عقیده‌اند که شهر خواهند و بایستی پایدار شوند؛ به عنوان نمونه‌ای از شهر پایدار می‌توان کوریتیبیا در برزیل را نام برد. اقداماتی نظیر اولویت قائل شدن برای حمل و نقل عمومی به جای اتومبیل شخصی، همزیستی با طبیعت به جای انجام اقدامات متضاد با آن، تشویق مشارکت عمومی در برنامه‌ریزیها، توجه به مسیر پیاده و دوچرخه، بازیافت زباله به

پایدار، مسأله عدالت و عدالت بین نسلی است. در مقدمه مقاله سیر قرار گرفتن این ویژگی در ادبیات توسعه پایدار، بیان شد و چنانچه در تعریف توسعه پایدار نیز گذشت، به این ویژگی به خصوص در بعد بین نسلی آن تأکید شده است.

از جمله تعاریفی که در توسعه پایدار استفاده می‌شود، تعریفی است که در اجلاس ژنو، مطرح گردید که بر این اصول استوار است:

۱. در توسعه پایدار انسان مرکز توجه است، انسانهای هماهنگ با طبیعت سزاوار حیاتی توأم با سلامت و سازندگی هستند.

۲. توسعه حقیقی است که باید به صورت مساوی نسلهای کنونی و آینده را پوشش دهد.

۳. حفاظت از محیط بخش جدانشدنی از توسعه است و نمی‌تواند به صورت جداگانه بررسی شود.

۴. مجموعه دانشمندان فعال در این زمینه نیز بیان می‌کنند که بشر می‌بایست در محدودیت سیستم‌های طبیعی زندگی کردن را بیاموزد در حالی که به یک تضمین از استانداردهای کافی و مناسب برای همه افراد وجود داشته باشد. بر اساس کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، موضوعات اساسی توسعه شامل «جمعیت و توسعه، امنیت غذایی، تنوع حیات گونه‌ها و محیط زیست، انرژی، صنعت و چالشهای شهری» می‌گردد.

بر این اساس کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، توسعه پایدار را الگویی از توسعه می‌داند که نیازهای بشری را بدون از بین بردن توانایی نسلهای آینده تعریف می‌کند. بدون شک توسعه پایدار و خاصه توسعه پایدار در ساختار شهری و در قالب مفاهیمی همچون طراحی شهری و معماری پایدار، جز از طریق بهبود کیفیت زندگی شهری و افزایش رفاه شهروندی ممکن نخواهد شد. پیشینه تحقیق نشان می‌دهد تاکنون ۴۰۰ شاخص برای توسعه پایدار تعریف شده است که بیشتر آنها در راستای طرح‌های پیشنهادی سازمان ملل در رابطه با توسعه پایدار می‌باشد.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

۲۴۱

شیوه سنتی و موارد مشابه سبب گشته تا کوریتیا به یکی از نمونه های پیشرو در زمینه توسعه شهری پایدار خلاقانه بدل شود. دیگر نمونه ها مثل زوریخ، فرایبورگ، کپنهاگ، آمستردام با اقداماتی مشابه گام هایی در راستای نیل به پایداری برداشته اند. اصولاً پایداری احتمالاً حالتی نیست که به آن برسیم اما تلاشی است که بایستی در جهت آن حرکت کنیم بنابراین در یک نگاه می توان گفت پایداری یک بینش و یک فرایند است. تعریف پایداری ممکن است شبیه بازی فلسفی باشد اما تحقق آن امری قطعی است.

تحقیقات جدید در زمینه مفهوم شهر پایدار نشان می دهد که رابطه معناداری بین مفهوم شهر پایدار و مفاهیم تراکم و فشردگی (شهر فشرده) وجود دارد. طرفداران شهر فشرده بر این باورند که شهرهای فشرده از طریق کوتاه کردن فاصله سفرهای شخصی، کاستن از مصرف انرژی، اتلاف زمین و امکان پذیر نمودن استفاده از حمل و نقل عمومی استفاده از الگوی کاربردی مختلط و فشرده امکان استفاده از تأسیسات حرارتی و برق مشترک، ارتقاء پویایی و سرزندگی شهرها با تراکم بیشتر افزایش ایمنی و امنیت و غیره گام در مسیر پایداری می نهند. در عوض مخالفان شهر فشرده سیاست شهر فشرده موجب بی توجهی به جوامع روستایی و مراکز اولیه رشد خواهد شد و تهدیدی برای توسعه اقتصادی آنها خواهد شد. شهر فشرده با ایجاد تراکم بالا باعث افزایش آلودگی، از بین رفتن فضاهای مطبوع و کاهش خلوت خواهد شد به خوبی در شهر کلکته، قاهره، و ریو نشان داده شده است. در شهر فشرده در نتیجه هزینه های بالای زندگی در مرکز شهر و در حومه های مرفه نشین بیرون شهر انزوای اجتماعی تشدید خواهد شد. میزان صرفه جویی انرژی از طریق تمرکز ممکن است با آثار سوئی که بوجود می آورد خنثی شود، مثلاً با محدودیت های تحمیلی بر رفت و آمد و غیره نظریه دیگری که برای نیل به مفهوم پایداری مطرح گشته «نظریه شهر هوشمند»

است. بدون شک راه کارهای بسیار زیادتری از آن چه که در ادبیات مربوطه برای نیل به توسعه محله ای پایدار ذکر شده است، وجود دارد. اما می توان ۱۲ ویژگی اصلی آن را به شرح زیر بیان نمود: «۱. حفاظت زیست محیطی، ۲. تراکم و طراحی شهری، ۳. توسعه های شهری، ۴. مراکز شهری محله ای، ۵. اقتصاد محلی، ۶. حمل و نقل پایدار، ۷. مسکن قابل استطاعت، ۸. جوامع سرزنده، ۹. فاضلاب و آب های سطحی، ۱۰. آب، ۱۱. انرژی، ۱۲. سیستم بازیافت و استفاده از مواد و منابع.»

ممکن است ویژگی های مذکور به همه مکانهای توسعه ارتباط نداشته باشند، اما چارچوب یکپارچه ای را ایجاد می کنند که به ادراک و شناخت پتانسیلهای شکل دهنده توسعه پایدار محلی کمک می نماید: اهداف توسعه پایدار در مقیاس محلی، تشکیلات دولتی محلی، تامین زیر ساختها و تجهیزات شهری، مسکن پایدار، مشارکت مردم، برنامه ریزی صحیح کاربری زمین.

گروه (CHMC) در یک تحقیق با عنوان تغییر ارزشها، تغییر جوامع: یک راهبرد برای توسعه جوامع پایدار و سالم، هفت جنبه کلیدی نیل به جوامع محلی سالم و پایدار را به صورت زیر بیان نموده اند: حفاظت از منابع (زمین، مواد اولیه، آب، انرژی و غیره)، بررسی اثرات زیست محیطی (گازهای گل خانه ای، تخریب لایه ازن، کیفیت آب، خاک، هوا)، حیات اقتصادی (زیرساختها، پایداری اقتصادی)، تساوی و عدالت (فرصت ها و دسترسیها، پاسخگویی به نیازهای اساسی، خدماتی و رفاهی)، سرزندگی و حیات (فضاهای باز، تسهیلات، حمل و نقل، اقلیم و آب و هوا، نور)، اجتماعات محلی (مشارکت، هویت، نزدیکی و پیوند محلی، هویت، میراث محلی، فضاهای گفتگو)، سلامتی و امنیت (ارتقاء سطح بهداشت، حمایت بهداشتی، حفاظت امنیتی) ویژگی های لازم در راستای ارتقاء پایداری محلات شهری در فرایند برنامه ریزی و طراحی، رعایت مقیاس انسانی در شکل شهر، محدوده محله باید به اندازه ای کوچک

جدول ۱. ابعاد و شاخص های پیشنهادی پایداری؛ ماخذ: یافته های نگارندگان.

سازمان	بعد	شاخص
کمیته امور اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل (سال ۲۰۰۰)	اجتماعی	سواد، اشتغال، سلامت ذخایر آب، خانوار، کیفیت زندگی، میراث فرهنگی، توزیع درآمد و فقر، نرخ جرایم، جمعیت، دسترسی به منابع و غیره.
	اقتصادی	انرژی، مدل‌های تولید و هزینه، مدیریت پسماندها، حمل و نقل، معدن کاوی، ساختار اقتصادی و توسعه، تجارت، بهره‌وری
	محیطی	کیفیت و پاک‌ی آب، کشاورزی و آذوقه، شهرنشینی، اراضی ساحلی، وضعیت اکولوژیکی دریاها، ماهیگیری، آلودگی هوا، پایداری توریسم، پایداری مدیریت جنگل، تغییرات در استفاده از خاک
	نهادی و تشکیلاتی	همگرایی در سیاست گذاری، بازسازی ظرفیتها، دسترسی عموم به اطلاعات، قرارداد همکاریهای بین المللی، مشارکت عمومی، سازمان های قانونی و قانون گذاری
رهیافت های پیشنهادی توسعه پایدار (سازمان ملل) (سال ۲۰۰۲)	طبیعی	تعادل وابسته به آبشناسی، کیفیت آب، کیفیت هوا، تغییرات پوشش گیاهی، استفاده از خاک، فرسایش، مراقبت از منظر طبیعی
	اجتماعی	سواد (سطح تحصیلات)، سلامتی (مرگ و میر کودکان)، مراقبت پزشکی، فقر، دسترسی به آب شرب، تاسیسات فاضلاب، دسترسی به برق
	اقتصادی	اشتغال، تولید ناخالص، ارزیابی محیطی
OECD ¹ (۱۹۹۶)	جمعیت و مهاجرت	تراکم، تغییرات، ساختار، خانوار، جامعه
	برابری و رفاه اجتماعی	درآمد، مسکن، سواد، سلامتی، امنیت
	عملکرد و ساختار اقتصادی	نیروی کار، اشتغال، تولیدات، سرمایه گذاری
	پایداری و محیط	توپوگرافی و اقلیم، تغییر کاربری اراضی، محل سکونت و نوع آن، خاک و آب، کیفیت هوا
UN/PCSD (۱۹۹۷)	اجتماعی	مقابله با فقر، ارتقای سواد، آگاهی عمومی و آموزش، مراقبت و ارتقای سلامتی انسان، ارتقای پایداری توسعه سکونتگاههای انسانی، همیاری و سرمایه اجتماعی
	اقتصادی	تغییر الگوی مصرف، منابع مالی و مکانیسم آن
	زیست محیطی	آب، زمین، منابع طبیعی، اتمسفر، پسماندها
قادری و امیری، ۱۳۸۵	نهادی و تشکیلاتی	همگرایی در سیاست گذاریهای محیطی و توسعه، آگاهی برای توسعه پایدار، قوانین بین المللی زیست محیطی، اطلاعات برای تصمیم گیری، تقویت نقش گروههای مدنی
	زیست محیطی	موقعیت، فاصله، توپوگرافی، کیفیت و کمیت آب، حفظ کیفیت خاک، جلوگیری از تخریب محیط زیست، استفاده از کود های شیمیایی و سم در مزارع
	اجتماعی	نرخ رشد، سطح سواد، میزان مهاجرت، سرمایه اجتماعی، عدالت در توزیع منابع، کیفیت زندگی، آموزش، کاهش معضلات اجتماعی، توانمندسازی و مشارکت در تصمیم گیری، سلامتی و بهداشت، سکونت برای همه، فرصتهای برابر برای افراد مختلف
	اقتصادی	اشتغال، درآمد، بار تکفل، سهم هر فرد از تولیدات کشاورزی، ارتقا کیفیت زندگی، کارایی استفاده از منابع توسعه، تنوع معیشت، تمایل به فعالیت های اقتصادی در محل سکونت

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

۲۴۳

1. Policy Co-ordination on Sustainable Development

باشد که نه تنها نیاز به استفاده از اتومبیل نباشد؛ بلکه به آسانی به توان مسیره‌های مورد نیاز را در راستای دسترسی به خدمات محلی به صورت پیاده و یا با دوچرخه طی نمود، در عین حال آن قدر بزرگ باشد که خدمات و تاسیسات و تجهیزات لازم برای یک زندگی شهری کامل را فراهم آورد.

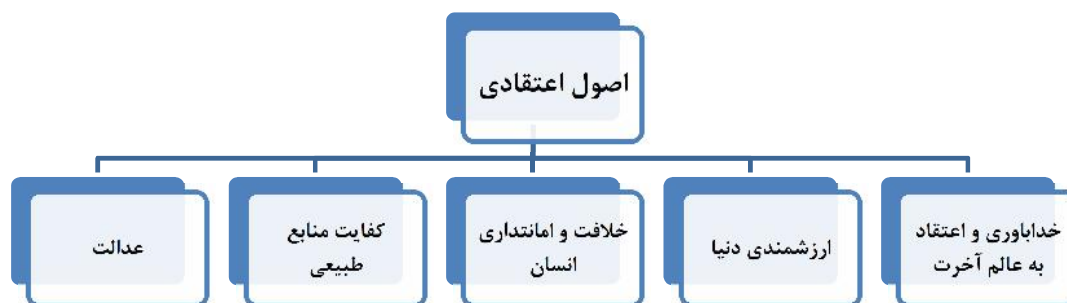
پایداری در اسلام

اسلام قوانینی را مطابق با فطرت اولیه انسان‌ها و در جهت هدایت و نیل به کمال انسان تشریح کرده و از آن‌جا که دین اسلام دین واقع‌گرا به شمار می‌رود، متناسب با همین قوانین و نیز با در نظر گرفتن ظرفیت و توان انسان، پاداش‌ها و مجازات‌هایی برای او در نظر گرفته است. این اصول را در سه دسته «اعتقادی، کاربردی و اخلاقی» بیان خواهیم کرد: اصول اعتقادی: این اصول، درباره جهان‌بینی و نگرش فرد مسلمان است که به‌طور کلی در مورد همه هستی و به‌صورت خاص درباره منابع طبیعی و محیط زیست وجود دارد. جهان‌بینی مسلمانان که

برگرفته از رهنمودهای مکتب اسلام است، در کلیه فعالیت‌های وی از جمله فعالیت‌های اقتصادی‌اش تأثیر خواهد گذاشت.^۱

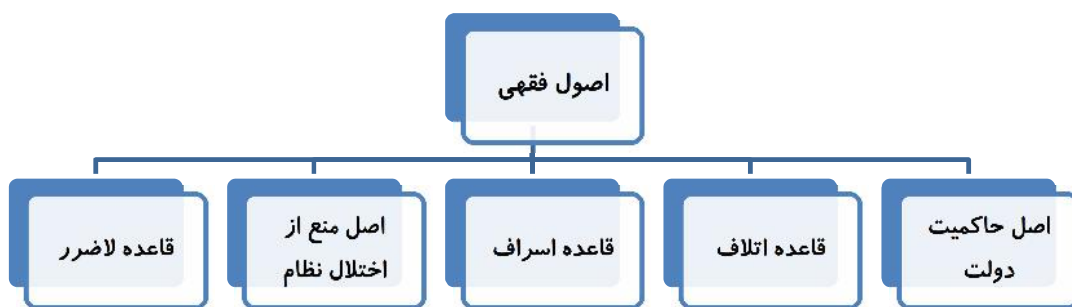
اصول فقهی (کاربردی): هرگاه انسان در سایه آموزه‌های الهی تربیت شود، مشکلی از ناحیه فعالیت‌های او درباره طبیعت و سایر هم‌نوعان ایجاد نمی‌شود؛ اما با توجه به این‌که آیین اسلام فقط وضعیت مطلوب را در نظر نگرفته و می‌خواهد با جهت‌گیری مناسب انسان‌ها را به هدف مطلوب سوق دهد، رهنمودهایی را جهت تنظیم رفتار و روابط انسان‌ها با یک دیگر و نیز با سایر گونه‌های گیاهی و حیوانی تشریح کرده است.^۲

اصول اخلاقی و ارزشی: افزون بر آموزه‌هایی که به‌صورت الزام، از جانب دین اسلام برای هدایت بشر در رسیدن به وضعیت مطلوب تشریح شده است، رهنمودهایی دیگر نیز ارائه شده که به انجام برخی امور و ترک بعضی افعال تشویق می‌کنند. این آموزه‌ها، گرچه ممکن است به‌صورت فردی در

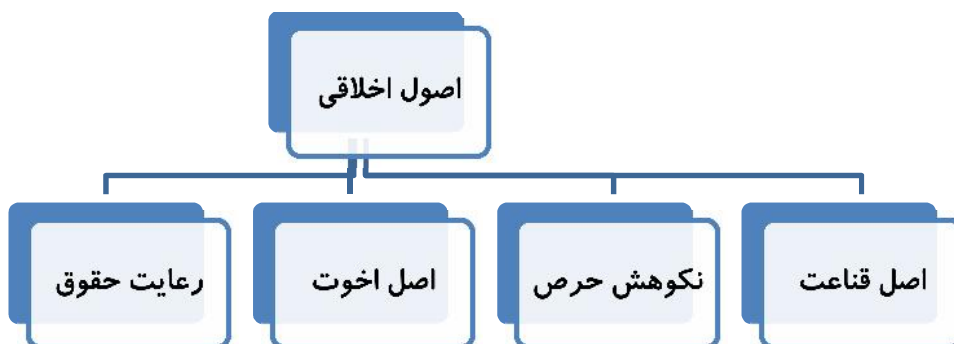

نمودار ۱. اصول اعتقادی پایداری از دیدگاه اسلام؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

۱. برخی از مصادیق این اصول عبارتند از: «خداباوری و اعتقاد به عالم آخرت»: نخستین اقدامی که پیامبران بعد از رسالت خود انجام می‌دادند، تلاش در جهت دعوت انسان‌ها به یگانگی خداوند و اعتقاد به عالم آخرت، و تقویت ایمان آنان بود. آنان به خوبی می‌دانستند که هرگاه ایمان به خداوند در دل فردی نفوذ کند، فعالیت‌های خود را همان‌گونه که خداوند می‌خواهد انجام می‌دهد و هرچه عشق و ایمان او به خداوند فزونی یابد، نافرمانی‌های او کاهش می‌یابد و اعمالش رنگ خدایی می‌یابد. از طرفی، اعتقاد به عالم آخرت نیز تأثیر فراوانی در جهت دادن فعالیت‌های افراد دارد. «ارزشمندی دنیا»: با وجود این‌که انسان معتقد خداباور، آخرت را در نظر دارد و سعادت واقعی را نیز در دنیای دیگر می‌داند و به‌رغم آن‌که برخی از نصوص دینی بر بی‌اعتباری دنیا، فریبنده‌گی آن و نیز تشویق به کناره‌گیری از آن تأکید می‌ورزد، دقت در این عبارت‌ها، به‌ویژه با توجه به آیات و روایت‌هایی که زندگی دنیا را ستوده، بیانگر این است که دنیا به خودی خود ارزش دارد و نگوئید آن ممنوع است؛ ولی اگر باعث غفلت انسان و بازداشتن وی از هدف اصلی شود، نگوئید می‌شود (سیدرضی، ۱۳۷۶: حکمت ۱۳۱؛ محمدی ری‌شهری، ۱۴۱۸ق: ج ۲، ص ۸۹۵). «خلافت و امانتداری انسان در روی زمین»: خداوند متعالی، انسان را خلیفه خود در زمین معرفی کرده، و جهان را در تسخیر و به‌منزله امانتی در دست وی قرار داده است: *اللّٰهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِنَجْرِي الْفُلْكَ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلْيَبْتِغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ* (جاثیه (۴۵)، (۱۲)؛ خداوند کسی است که دریا را مسخر شما قرار داده است تا در آن کشتیرانی کنید و از فضل او بهره‌گیرید؛ شاید سپاسگزاری کنید.

نمودار ۲. اصول فقهی (کاربردی) پایداری در اسلام؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

نمودار ۳. اصول اخلاقی پایداری در اسلام؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

۱. این رهنمودها که به صورت پیش‌فرض‌هایی در زمینه ارائه مدل مطلوب بهره‌برداری از منابع طبیعی در نظام اقتصادی اسلام و از جمله در جامعه مهدوی در نظر گرفته می‌شود، عبارتند از: «قاعده لاضرر». بر اساس این قاعده، هیچ‌کس نمی‌تواند فعالیتی را که به زیان دیگری بینجامد، انجام دهد و در صورتی که مسبب زیان دیگری شود ولو این که این کار او به منظور اعمال حق خویش باشد، ضامن جبران زیان وارده است؛ به همین جهت، هر خانوار یا بنگاهی که با مصرف یا تولید خود باعث آلوده‌سازی محیط پیرامون خود شود، از جهت شرعی ضامن است. همچنین هرگاه استفاده از منابع طبیعی به‌وسیله گروه یا یک نسل به تزییع حق گروه‌های دیگر یا نسل‌های دیگر بینجامد، براساس این قاعده ضمان‌آور است و دولت موظف است به نمایندگی از عموم مردم، به اعمال حق آنان بپردازد. «قاعده اتلاف»: بر اساس قاعده اتلاف، هرگاه کسی مال دیگری را از بین ببرد یا آن را از مالیت بیندازد، ضامن جبران آن است و در این مسأله شریک‌بودن خود فرد در آن مال تفاوتی ایجاد نمی‌کند؛ یعنی اگر کسی در دارایی که با دیگران شریک است بدون اجازه آن‌ها تصرف کند، در خسارتی که به آن وارد می‌کند ضامن است. در موضوع مورد بحث ما با توجه به سهیم‌بودن همه انسان‌ها در منابع زیست‌محیطی، شخص بهره‌بردار نمی‌تواند زمینه‌های تخریب، استفاده غیر بهینه و صدمه‌زدن به این منابع را ایجاد کند یا باعث آلودگی محیط زیست شود که خود یکی از منابع عمومی به‌شمار می‌رود. در غیر این صورت، در برابر حقوق دیگران ضامن خواهد بود. «اصل منع از اختلال نظام»: بر اساس این قاعده، هر سیاست یا فعالیتی که انجام یا ترک آن به مختل شدن نظم جامعه بینجامد، حرام و ممنوع است؛ برای مثال، با این که بهره‌برداری از مشترکات و مباحات در نظام اقتصادی اسلام مجاز شمرده شده، هرگاه بر اثر ازدیاد جمعیت و کثرت استفاده از این منابع، آن منبع مشترک از بین برود یا آسیب جدی ببیند و در نتیجه نظام بهره‌برداری از آن مرتع و یا غیره، مختل شود، این آزادی مشروع محدود می‌شود. «قاعده اسراف»: قلمرو اسراف بسیار گسترده است. اسراف ممکن است در مصرف یا تولید کالا یا خدمت باشد؛ مانند این که کالایی را بیش از حد نیاز مصرف کنیم، از خدمات آموزشی، پزشکی و غیره استفاده غیرضرور انجام دهیم و یا در به‌کارگیری عوامل تولید و خدمت، استفاده غیربهینه کنیم. از طرفی اسراف ممکن است در مال شخصی باشد یا در مال دیگری. دیگری نیز گاهی یک فرد یا گروه است و گاهی کل جامعه. گاهی این اموال مربوط به یک نسل خاص است و گاهی تمام نسل‌ها در آن مشترکند (همانند موضوع مورد بحث ما یعنی منابع طبیعی) که هر یک از این‌ها ضمن اشتراک در اصل حرمت، در شدت و ضعف آن تفاوت دارند. براساس مطالب پیشین هرگونه استفاده مسرفانه از منابع طبیعی اعم از کمی یا کیفی حرام بوده، ضمانت‌آور نیز هست و شریک‌بودن شخص در مالکیت این منابع، باعث نمی‌شود حکم حرمت آن برداشته شود.

تحقق هدف کلان بهره‌برداری از منابع کمک نکنند، با سوق دادن جامعه به سمت این ارزش‌ها، و تربیت مسلمانان در تخلق به این ارزش‌ها، نقش بسیار مؤثری در کارآمد بودن مدل بهره‌برداری، حفظ محیط زیست و عدالت بین نسلی خواهند داشت.^۱

معماری فضا و پایداری اجتماعی

روانشناسی محیط، به این معتقد است که محیط می‌تواند در چگونگی رفتار انسان نقش داشته باشد. واژه‌هایی از قبیل «برازندگی»^۲، «قابلیت»^۳، «هم‌ساختی»^۴ و «سازگاری»^۵، همگی برای تبیین رابطه الگوهای رفتار و الگوهای محیط کالبدی به کار رفته‌اند و این واژه‌ها برای تأمین بیان رابطه‌ای کیفی به کار گرفته می‌شوند. بعضی از محیط‌های کالبدی برای تأمین بعضی از رفتارها قابلیت بیشتری دارند یا بیشتر برازنده یک رفتار هستند؛ یعنی در بعضی از شرایط درجه‌ی بالاتری از هم‌ساختی یا سازگاری بین محیط و رفتار وجود دارد (لنگ، ۱۳۸۶، ص

۱۳۲). البته از سوی دیگر برای ادراک قابلیت‌های محیط، افراد نیز باید شایستگی لازم را داشته باشند. وضعیت مردم، انگیزش‌ها، تجارب، ارزش‌ها و هزینه و پاداش قابل دریافت مردم از شرکت در فعالیت‌ها و یا تفسیر زیباشناختی آن‌ها از محیط اطراف، میزان استفاده از محیط را تعیین می‌کند. افراد مختلف دارای شایستگی‌های مختلفی در مواجهه با جنبه‌های محیط ساخته شده هستند. تفاوت در شایستگی‌های فردی و شایستگی‌ها یا قابلیت‌های محیطی می‌تواند آرامش یا فشار روانی در فرد را تحت تأثیر قرار دهد. اگر شایستگی‌های محیط از شایستگی‌های فرد کمتر باشد، محیط راحت و یکنواخت است و موضوع قابل چالشی وجود ندارد (لنگ، ۱۳۸۶، صص ۱۱۷ و ۱۱۸). این مفهوم در شکل زیر قابل مشاهده است.

لزوماً در صورت وجود محیطی با قابلیت تأمین رفتار، به معنای به وقوع پیوستن رفتار نیست اما

۱. «اصل ساده‌زیستی و قناعت»: اسلام کنار تحریم اسراف، مسلمانان را به ساده‌زیستی و قناعت تشویق کرده و این دو خصیصه را مشخصه زندگی مؤمنان به شمار آورده است. براساس این اصل، انسان مؤمن دارای هزینه اندک است و زندگی پرمصرف، تجملاتی و همراه با ریخت و پاش ندارد و در عین حال که در بخش تولید با مراعات حداقل هزینه بیشترین و بهترین تولیدات را خواهد داشت، در بخش مصرف از مصرف معتدل و ساده‌ای برخوردار خواهد بود. با این فرض، استفاده از منابع طبیعی تا حد بسیاری خود به خود کنترل شده و نسبت به منابع طبیعی تجدیدشونده نیز توانایی تجدیدپذیری آن‌ها مراعات خواهد شد؛ افزون بر آن که مراعات این اصول، تخریب طبیعت و محیط زیست را به حداقل کاهش داده و جز در موارد اجتناب‌ناپذیر، آسیب جبران‌ناپذیر برای محیط زیست به بار نخواهد آورد. پیروان حضرت در عین حال که در وفور نعمت به سر می‌برند، روحیه استغنا و بی‌نیازی نیز در آنان فزونی یافته؛ به گونه‌ای که وقتی حضرت اعلان می‌کند هر کس به مال و ثروت نیاز دارد بیاید، کسی پیشقدم نمی‌شود (طیسی، ۱۳۸۲: ص ۱۸۵، به نقل از ابن طاووس (ملاحم)، ص ۷۱). «نکوهش حرص و همچشمی مصرف»: حرص در مصرف نیز همانند اسراف و اتراف، در سطح خرد و کلان پیامدهای منفی در استفاده از منابع طبیعی به همراه دارد. روایات فراوانی در نکوهش حرص وارد شده است؛ امام علی (ع) در این باره می‌فرماید: من حرص علی الدنيا هلك (آمدی، ۱۳۶۰: ج ۸۴۸۲) کسی که بر دنیا حریص باشد، نابود می‌شود. در جهان‌بینی اسلامی اگر انسان، چیزی را به انگیزه تفاخر بر دیگران و ابراز امتیاز و خودنمایی یا برای رقابت و همچشمی مصرف کند، نکوهش می‌شود و از انگیزه‌های منفی به‌شمار می‌رود. پیامبر اکرم در این باره فرمود: من لبس ثوباً فاختال فیه، خسف الله به من سفیر جهنم و کان قرین قارون (صدوق، ۱۳۶۴: ص ۲۸۲) هر کس لباسی بپوشد و در آن اظهار بزرگی کند، خداوند به وسیله آن او را از لب دوزخ فرو می‌کشد و او همراه قارون خواهد بود. به‌طور طبیعی و براساس آنچه در ویژگی قناعت گفته شد پیروان حضرت مهدی (عج) ضمن برخورداری از نعمت به دنبال تکاثر نیستند. «اصل اخوت»: در آیین وحی، مؤمنان برادر یکدیگر (حجرات (۴۹)، ۱۱) و پیکر واحد معرفی شده‌اند؛ به گونه‌ای که کوچک‌ترین ناراحتی در یک عضو، دیگر اعضا را در ناراحتی فرو می‌برد (کلینی، ۱۳۶۵: ج ۳، ص ۵۶۸). چنین روحیه‌ای فقط در سایه تربیت دینی امکان‌پذیر است و وقتی افراد جامعه‌ای چنین نگاهی به یکدیگر داشته باشند، هیچ‌گاه در صدد از بین بردن حقوق دیگران، به قیمت تأمین منافع شخصی خود نمی‌شوند و به همین جهت در استفاده از منابع طبیعی، و همچنین نگاهداری محیط زیست، نه فقط حقوق دیگران را حفظ می‌کنند، بلکه در مواردی از نفع خود نیز صرف‌نظر می‌کنند. این مسأله یکی از ویژگی‌های بارز جامعه مهدوی است؛ به طوری که گفته شده در آن زمان صمیمیت افراد در حدی است که بدون منعی از اموال یکدیگر استفاده می‌کنند. (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲، ص ۳۷۲).

2. Fit
3. Afford
4. Synomorphy
5. Congruence

(لنگ، ۱۳۸۶، ص ۱۳۱).

«اصول راهبردی پایداری اجتماعی» عبارتند از:

۱. «عدالت»: یعنی افراد دسترسی کافی به منابع برای مشارکت کامل در اجتماع و پیشرفت و بهبود شخصی خود داشته باشند و این مستلزم توزیع عادلانه و به حداقل رساندن سطح نابرابری است که امید به زندگی بیشتر، جرم و جنایت کمتر و الگوهای قوی تری از فعالیت های مدنی را در پی خواهد داشت.

۲. «شمول و تعامل اجتماعی»: داشتن حق و فرصت برای مشارکت و لذت بردن از تمام جنبه های زندگی اجتماعی و تعامل با سایر افراد جامعه است. یعنی جامعه باید جایی باشد که افراد را قادر می سازد به تفاوت ها احترام بگذارند و نسبت به مسئولیت هایشان واکنش نشان دهند.

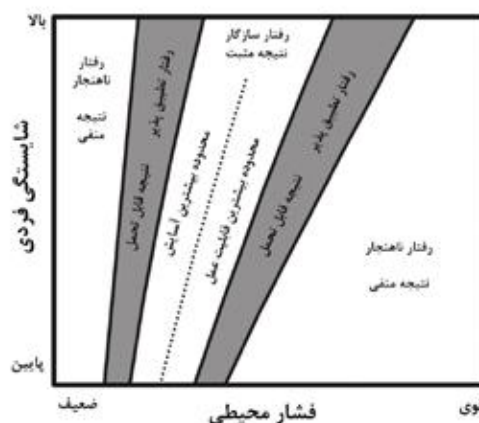
۳. «امنیت»: مردم باید در یک محیط امن، حامی و سلامت زندگی کنند تا بتوانند با یکدیگر مشارکت کنند و در زندگی اجتماعی درگیر شوند.

۴. «انعطاف پذیری»: فرد و جامعه و یا محیط های زندگی باید بتوانند توانایی پاسخگویی مناسب و خلاقانه به نیازهای در حال تغییر انسان را داشته باشد (Chan, Edwin, Grace k.llee, ۲۰۱۰).

۵. «مردم سالاری و اختیاری»: باید فرایندهای دموکراتیک و ساختارهای حکومتی پاسخگو وجود داشته باشد و اعضای جامعه به اطلاعات، دانش و خبرگان جامعه دسترسی داشته باشند و فضای مشارکت شفاف، باز و پاسخگو باشد.

۶. «هم بستگی و ارتباط جامعه»: باید فرایند و ساختارهایی فراهم شود که همبستگی و ارتباط را در سطوح رسمی و غیر رسمی افزایش یابد. فرایندهای اجتماعی، نهادهای عمومی و مدنی، خدمات اجتماعی، فرهنگ و هنر، رسانه ها و ارتباطات، تفریح و ورزش می توانند هم بستگی و ارتباط را افزایش دهند.

۷. «کیفیت زندگی»: باید کیفیت مناسب زندگی برای همه اعضای جامعه در سطح فردی، گروهی و اجتماعی پرورش یابد. شامل ایجاد امنیت، اعتماد

تصویر ۱. مدل پیشنهادی Lawton برای

شایستگی (Moore, ۲۰۰۳: ۴۷۳)

بدیهی است که اگر قابلیت و شایستگی های لازم در محیط وجود نداشته باشد، رفتاری رخ نمی دهد (لنگ، ۱۳۸۶، ص ۱۲۰). در جمع بندی می توان گفت که محیط و رفتار انسان بر همدیگر تأثیر متقابل دارند. این تأثیر به قابلیت های محیطی و شایستگی های فردی دارد که هر دوی این موارد، از فرهنگ، اعتقادات و ارزش های جامعه سرچشمه می گیرند. از آن جایی که رفتار ناشی از محیط است و با گذر از محیط روانی شکل می گیرد، به شدت تحت تأثیر فرهنگ و اجتماع می باشد. فرد چه به نحو مثبت و در راستای ارزش های اجتماع و فرهنگ و چه به نحو منفی و در ضدیت با این دو رفتار کند، رفتار او پیوسته معلول علتی اجتماعی یا فرهنگی است (پاکزاد، ۱۳۸۶، ص ۵۱). همانند رفتارها، محیط ساخته شده نیز از فرهنگ و روابط اجتماعی تأثیر می پذیرد. فرهنگ به این لحاظ در محیط ساخته شده یا مقرر رفتاری تأثیر می گذارد که بایدها و نبایدهای رفتاری را به فرد القا می کند. به بیانی دیگر، محیط، رفتارهای انسانی را در راستای قوانین فرهنگ جامعه کنترل می کند. مسائل اجتماعی و اجتماع پذیری نیز به میزان زیادی اجباری است. مردم آموخته اند که هر رفتاری را در مکان ویژه انجام دهند. آن ها قرارگاه رفتاری را به دلیل توانایی هم نوایی با الگوی جاری رفتار انتخاب می کنند

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

۲۴۷

به نفس، حس تعلق، دارا بودن امکانات تحصیلات، رفاه بهداشتی، درآمد و در نهایت این که همه افراد فرصت‌هایی برای پیشرفت‌های شخصی و اجتماعی داشته باشند (Leanne, Erin, Gauntlet, ۲۰۰۲: ۳۲).

بیان یافته‌های تحقیق روش تحقیق

در تحقیق حاضر علاوه بر توصیف پدیده‌های جاری به بررسی روابط درونی آن‌ها نیز پرداخته می‌شود به همین جهت در تقسیم بندی تحقیقات برحسب نحوه گردآوری داده‌ها می‌توان آن‌را از نوع تحقیقات توصیفی و در زیرمجموعه تحقیقات پیمایشی به حساب آورد. در تحقیق پیش‌رو، با توجه به مباحث مطرح شده و با عنایت به موضوع تحقیق، در پی یافتن پاسخ سؤالات زیر بوده‌ایم:

۱. کدام سبک معماری و مصالح در طراحی فرهنگسراها مورد استفاده می‌باشد؟
۲. چه مصالح و چه نوع سبک معماری بیشتر مناسب یک فرهنگسراست؟
۳. در طراحی یک فرهنگسرا چه روابطی بین فضاها باید برقرار باشد؟
۴. اولویت‌های فضایی و دسترسی‌ها در فرهنگسراها کدام است؟
۵. در طراحی فرهنگسرا کدام قشرهای جامعه و کدام روابط اجتماعی باید مد نظر قرار گیرد؟
۶. انتظارات استفاده‌کنندگان و مخاطبان از یک فرهنگسرا و فضاهای آن چیست؟

جامعه آماری در تحقیق پیش‌رو، شامل ۱۵۰ نفر از بین مردم عادی که موافق با همکاری در زمینه انجام این پژوهش بودند؛ می‌باشد. نمونه‌گیری نیز از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با استفاده از پرسشنامه‌های توزیع شده در بین پاسخ‌دهندگان بوده است. البته لازم به توضیح است که به منظور سنجش پایایی و روایی این تحقیق، پرسشنامه‌ها توسط دو گروه ۷۵ نفره مورد ارزیابی قرار گرفته است که ۷۵ نفر اول به شیوه حضوری اقدام به پر کردن پرسشنامه‌ها کرده‌اند و گروه دوم به صورت

مجازی و از طریق قرار دادن همان پرسشنامه در یک سایت اینترنتی اقدام به پاسخ‌دهی نموده‌اند. در این تحقیق، به منظور گردآوری اطلاعات، از هر دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. با توجه به این موضوع که هدف این تحقیق، طراحی یک مجتمع فرهنگی - تفریحی با رویکرد پایداری اجتماعی است؛ ابتدا به روش کتابخانه‌ای، از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، بانک‌های اطلاعات علمی، موتورهای جستجوی اینترنتی، مقالات علمی و تخصصی و آمار و اطلاعات مربوط به شهر تهران، داده‌ها و اطلاعات پایه در زمینه‌های توسعه پایدار اجتماعی، روابط انسان و محیط، طراحی فرهنگسراها و... جمع‌آوری و طبقه‌بندی شده و سپس با توجه به بررسی‌های صورت‌گرفته بر روی این اطلاعات اولیه، به منظور طراحی یک فرهنگسرا مبتنی بر نظر و خواست استفاده‌کنندگان و مخاطبان در جهت تأمین پویایی و ارتقای سطح توسعه پایدار اجتماعی، به شیوه میدانی، اقدام به کسب اطلاعات و نظرات مردمی شده است. درباره تحقیق حاضر می‌توان این‌طور بیان کرد که از آن‌جایی در هنگام طراحی پرسشنامه، سؤال‌ها با توجه به قسمت‌های محتوای انتخاب شده اند؛ بنابراین این تحقیق دارای اعتبار محتوا می‌باشد. البته این تحقیق دارای اعتبار ملاکی از نوع اعتبار هم‌زمان نیز می‌باشد؛ چراکه داده‌های حاصله از دو اندازه‌گیری در یک زمان (حضوری و مجازی) به دست آمده است. ضریب همبستگی بین نمره‌های حاصل از این دو اندازه‌گیری که هم‌زمان به عمل آمده است و به عنوان میزان اعتبار اندازه‌گیری به کار می‌رود از فرمول زیر محاسبه شده است:

$$r_{xy} = \frac{\overline{x \cdot y} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sqrt{S_x^2 \cdot S_y^2}}$$

فرمول ۱. ضریب همبستگی پیرسون در نمونه

پرسشنامه این تحقیق دارای ۲۰ سؤال بوده است

جدول ۲. مقادیر حاصل از دو اجرای پرسشنامه جهت محاسبه ضریب همبستگی بین آنها:
 ماخذ: یافته های تحقیق.

	x	y	x ²	y ²	x.y
۱	۳۴	۴۶	۱۱۵۶	۲۱۱۶	۱۵۶۴
۲	۴۶	۴۶	۲۱۱۶	۲۱۱۶	۲۱۱۶
۳	۵۸	۵۶	۳۳۶۴	۳۱۳۶	۳۲۴۸
۴	۴۶	۳۶	۲۱۱۶	۱۲۹۶	۱۶۵۶
۵	۵۸	۴۰	۳۳۶۴	۱۶۰۰	۲۳۲۰
۶	۵۸	۴۸	۳۳۶۴	۲۳۰۴	۲۷۸۴
۷	۴۰	۴۰	۱۶۰۰	۱۶۰۰	۱۶۰۰
۸	۶۰	۶۰	۳۶۰۰	۳۶۰۰	۳۶۰۰
۹	۳۲	۳۸	۱۰۲۴	۱۴۴۴	۱۲۱۶
۱۰	۳۲	۴۲	۱۰۲۴	۱۷۶۴	۱۳۴۴
۱۱	۳۶	۲۲	۱۲۹۶	۴۸۴	۷۹۲
۱۲	۲۸	۳۸	۷۸۴	۱۴۴۴	۱۰۶۴
۱۳	۲۶۶	۳۶	۶۷۶	۱۲۹۶	۹۳۶
۱۴	۵۰	۴۶	۲۵۰۰	۲۱۱۶	۲۳۰۰
۱۵	۴۶	۴۸	۲۱۱۶	۲۳۰۴	۲۲۰۸
۱۶	۴۲	۴۴	۱۷۶۴	۱۹۳۶	۱۸۴۸
۱۷	۴۸	۳۰	۲۳۰۴	۹۰۰	۱۴۴۰
۱۸	۳۲	۳۴	۱۰۲۴	۱۱۵۶	۱۰۸۸
۱۹	۴۲	۴۲	۱۷۶۴	۱۷۶۴	۱۷۶۴
۲۰	۳۲	۲۴	۱۰۲۴	۵۷۶	۷۶۸
جمع ستون	۸۴۶	۸۱۶	۳۷۹۸۰	۳۴۹۵۲	۳۵۶۵۶

مراحل محاسبه ضریب همبستگی بین دو اجرای پرسشنامه، به شرح زیر است:

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum x_i = (846 \div 20) = 42,3$$

فرمول ۲. میانگین حسابی بین داده‌های حاصل از نتایج پرسشنامه در اجرای اول

و جهت محاسبه ضریب همبستگی بین دو اندازه‌گیری صورت گرفته، ابتدا گزینه‌ی نهایی هر سؤال که دارای بیشترین انتخاب توسط پاسخ‌دهندگان بوده است در نظر گرفته شده است و سپس تعداد انتخاب این گزینه در دوره اندازه‌گیری مورد بررسی قرار گرفته است. این مراحل به شرح زیر می‌باشد:

اعتبار ملاکی هم‌زمان پرسشنامه و وجود رابطه‌ی معنادار بین پرسش‌ها و پاسخ‌های حاصله می‌باشد و می‌توان نتیجه گرفت که این پرسشنامه از نظر روایی دارای قابلیت اطمینان نسبتاً بالایی است. برای تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش و تبدیل آن به احکام معماری و سپس طراحی، از روش چیدمان فضا استفاده شده است. در ادامه این داده‌ها به صورت نمودارهای هم‌ترازی و سپس به صورت نقشه‌های گاما آورده شده است و در مرحله‌ی نهایی با استفاده از این تحلیل‌ها و مطالعات صورت گرفته بر روی سایت و با توجه به استانداردها و برنامه‌ی فیزیکی، طراحی معماری فرهنگسرا صورت گرفته است. با توجه به این پاسخ‌ها، نتایج به صورت زیر قابل مشاهده می‌باشند:

۱. نتایج نشان می‌دهد که ۵۳٪ از پاسخ‌دهندگان یک تا سه ساعت وقت آزاد دارند. این به این معنی است که بیش از نیمی از استفاده‌کنندگان از بنا زمانی معدل ۲ ساعت را می‌توانند در یک فرهنگسرا سپری نمایند.

۲. پاسخ‌های به دست آمده از سؤال دوم نشان می‌دهد که ۵۷٪ پاسخ‌دهندگان در اوقات فراغت خود تمایل دارند که به استراحت و سرگرمی بپردازند. ۲۰٪ آن‌ها تمایل به انجام فعالیت‌های ورزشی، ۱۸٪ تمایل به انجام فعالیت‌های هنری و ۵٪ نیز تمایل به انجام فعالیت‌های آموزشی دارند. بر این مبنا بهتر است که فعالیت‌های فرهنگسرا بیشتر به فعالیت‌های سرگرمی و تفریحی و در درجه بعدی به فعالیت‌های ورزشی و هنری اختصاص پیدا کند.

$$\bar{y} = \frac{1}{n} \sum y_i = (816 \div 20) = 40.8$$

فرمول ۳. میانگین حسابی بین داده‌های حاصل از نتایج پرسشنامه در اجرای دوم

$$\overline{xy} = \frac{1}{n} \sum x_i y_i = (35656 \div 20) = 1782.8$$

فرمول ۴. میانگین حسابی بین حاصلضرب داده‌های حاصل از نتایج دو اجرای پرسشنامه

$$s_x^2 = \overline{x^2} - \bar{x}^2 = (3798 \div 20) - (40.8)^2 = 189.9 - 1782.8 = 109.91$$

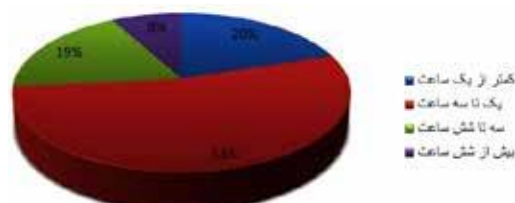
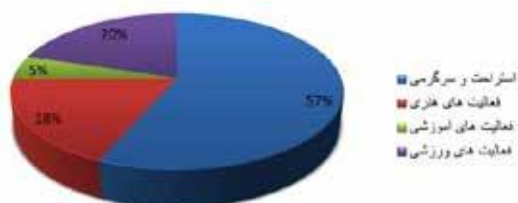
فرمول ۵. محاسبه اختلاف میانگین مجذور داده‌ها و مجذور میانگین داده‌ها از اجرای اول پرسشنامه

$$s_y^2 = \overline{y^2} - \bar{y}^2 = (34952 \div 20) - (40.8)^2 = 1747.6 - 1664.64 = 82.96$$

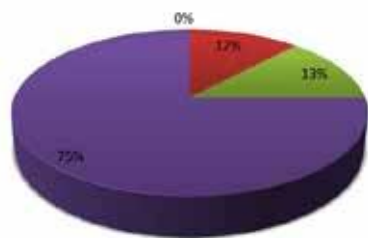
فرمول ۶. محاسبه اختلاف میانگین مجذور داده‌ها و مجذور میانگین داده‌ها از اجرای دوم پرسشنامه با توجه به این محاسبات، ضریب همبستگی پاسخ‌های دو اجرای پرسشنامه به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$r_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x}\bar{y}}{\sqrt{s_x^2 s_y^2}} = \frac{[1782.8] - [40.8 \times 40.8]}{\sqrt{109.91 \times 82.96}} = \frac{1782.8 - 1664.64}{\sqrt{9118.8}} = \frac{118.16}{95.49} = 1.237$$

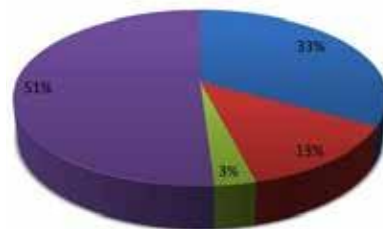
فرمول ۷. محاسبه ضریب همبستگی پیرسون بین نتایج حاصل از دو اجرای پرسشنامه با توجه به این که مقدار ضریب همبستگی عددی مثبت و بین صفر و یک به دست آمده است؛ بنابراین این‌طور استنباط می‌شود که بین دو اجرا، همبستگی ناقص و مستقیم وجود دارد. مثبت و نزدیک به یک بودن این مقدار نشان از

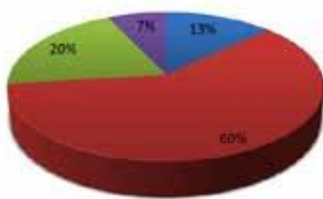

تفریح
آموزش
روابط اجتماعی
همه موارد

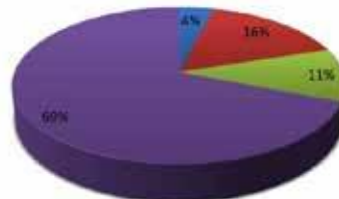

کافه شاپ
رستوران
حیاط
فضای سبز

نمودار ۴ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۳ پرسشنامه و نمودار ۵ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۴ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

به صورت فردی
در گروه 2 تا 5 نفره
در گروه 5 تا 10 نفره
در گروه بیش از 10 نفر

کونکرت و نوجوانان
نوجوانان و جوانان
جوانان و بزرگسالان
همه طیف‌های سنی

نمودار ۶ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۵ پرسشنامه و نمودار ۷ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۶ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

مدیریت شهری

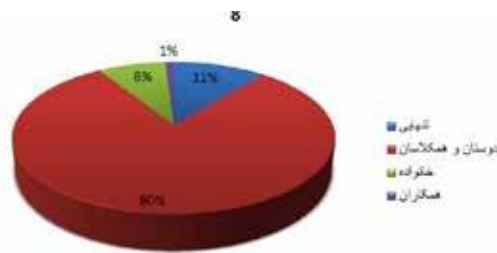
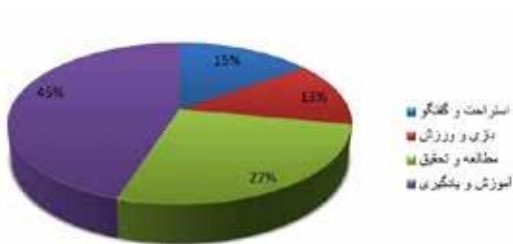
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

۲۵۱

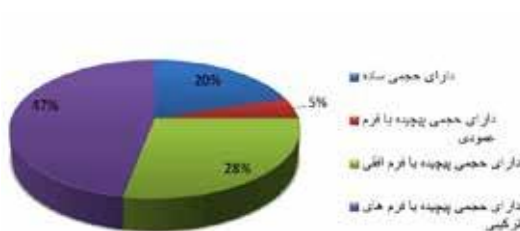
مناسب می‌دانند. ۵. پاسخ‌های به دست آمده از سؤال پنجم پرسشنامه بیان‌گر این است که ۶۰٪ از افراد تمایل دارند که در گروه‌های ۲ تا ۵ نفره به انجام فعالیت بپردازند. ۲۰٪ از افراد نیز گروه‌های ۵ تا ۱۰ نفره را مناسب می‌دانند. بنابراین با توجه به این حریم در انجام تعاملات، به نظر می‌رسد بهتر است فضاهایی که برای ایجاد روابط اجتماعی در نظر گرفته می‌شود، دارای گنجایشی در حدود ۴-۸ نفر باشد. ۶. نتایج حاصل از سؤال ششم نشان می‌دهد که اکثریت پاسخ‌دهندگان معتقدند که فرهنگسرا باید برای همه‌ی طیف‌های سنی مورد استفاده قرار گیرد. اما از مقایسه میزان انتخاب دیگر گزینه‌ها این‌طور نتیجه گرفته می‌شود که بیشتر افراد فرهنگسرا را مناسب رده سنی نوجوانان و جوانان می‌دانند. بنابراین بهتر است که با در نظر گرفتن کاربری‌های گوناگون برای همه‌ی طیف‌های سنی، بیشتر فضاهای فرهنگسرا برای کاربری‌های مناسب رده‌ی سنی نوجوانان و جوانان طراحی شوند. پاسخ‌های به

۳. پاسخ‌های سؤال سوم نمایان‌گر این مورد است که انتظار مردم از یک فرهنگسرا مکانی است که در آن ترکیبی از فعالیت‌های تفریحی، آموزشی و اجتماعی صورت می‌پذیرد؛ اما پیش‌فرض اکثریت پاسخ‌دهندگان از این بنا، کاربری اجتماعی است. به عبارت دیگر مردم از یک فرهنگسرا تصور یک مکان فرهنگی- اجتماعی دارند تا یک مکان تفریحی. از مقایسه پاسخ‌های این سؤال و پاسخ‌های سؤال دوم این‌طور برداشت می‌شود که چون بیشتر افراد تمایل دارند تا در اوقات فراغت به استراحت و سرگرمی بپردازند و ذهنیت اکثر آن‌ها نیز از فرهنگسرا یک مکان با رویکرد انجام فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی است؛ بنابراین کمتر در اوقات فراغت خود به فرهنگسراها مراجعه می‌کنند.

۴. نتایج حاصل از سؤال چهارم نشان می‌دهد که ۵۱٪ از افراد تمایل دارند برای انجام یک فعالیت اجتماعی مانند ملاقات و صحبت با دوستان خود در فضای سبز مراجعه کنند. ۳۳٪ از افراد فضایی مانند کافی‌شاپ‌ها و ۱۳٪ نیز رستوران‌ها را برای این کار

نمودار ۸ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۷ پرسشنامه و نمودار ۹ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۸ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

نمودار ۱۰ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۹ پرسشنامه و نمودار ۱۱ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۰ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

تطابق ذهنیت مردم از یک ساختمان با آنچه در واقعیت ساخته می‌شود، هم در خوانایی بنا تأثیر مهمی دارد و هم در میزان استفاده از بنا؛ چراکه به نوعی احساس امنیت و آسایش خاطر در مخاطب به وجود می‌آورد و او این حس را خواهد داشت که به مکان درستی مراجعه کرده است.

۴۲٪ پاسخ‌دهندگان به سؤال دهم معتقد هستند که فضاهای یک فرهنگسرا با هر نوع کاربری، باید به شکل انعطاف‌پذیر طراحی شود و قابلیت تغییر در ابعاد و اندازه و یا محل قرارگیری را داشته باشند. بنابراین استفاده از طراحی پلان‌باز می‌تواند از راهکارهای مؤثر در این راستا باشد. در اولویت دوم نیز با درصدهای یکسان این موضوع مطرح شده است که بهتر است که بخش اداری از سایر بخش‌ها جدا بوده و برای هر عملکرد ساختمان مجزا طراحی شود.

۱۰. پاسخ‌های حاصل از سؤال یازدهم نشان می‌دهد که اکثریت افراد تمایل دارند که در بدو ورود به سایت، کل بنای فرهنگسرا برای آن‌ها قابل مشاهده

دست آمده از سؤال هفت بیان‌گر این موضوع است که ۴۷٪ پاسخ‌دهندگان ترجیح می‌دهند که در فرهنگسرا به فعالیت‌هایی چون آموزش و یادگیری بپردازند و اولویت دوم آن‌ها با ۲۷٪ کل نظرات، مطالعه و تحقیق است.

۷. پاسخ‌های سؤال هشتم نشان می‌دهند که ۸۰٪ افراد مایل هستند که با دوستان و همکلاسان خود به فرهنگسرا مراجعه کنند. این موضوع نشان می‌دهد که اکثریت افراد مایل هستند که با افراد هم‌رده و هم‌سن خودشان به سپری نمودن اوقات فراغتشان بپردازند. با توجه به این موضوع که بر مبنای سؤال ششم فرهنگسرا باید همه‌ی طیف‌های سنی را پوشش دهد، بهتر است نوعی تفکیک فضایی در طراحی برای رده‌های سنی در نظر گرفته شود تا افراد به طور سیستماتیک در برخورد با هم‌سالان خود قرار بگیرند و به این ترتیب میزان تعاملات اجتماعی بین آن‌ها بالاتر رود.

۸. سؤال نهم در جهت شناسایی پیش‌فرض‌های مردم از بنای یک فرهنگسرا طراحی شده است.

نمودار ۱۲ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۱ پرسشنامه و نمودار ۱۳ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۲ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

نمودار ۱۴ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۳ پرسشنامه و نمودار ۱۵ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۱ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

از خیابان‌های اطراف موجود باشد. این امر به نوعی گویای تمایل دسترسی آسان از تمامی قسمت‌های محوطه به بنای اصلی است. ۱۳. نتایج حاصل از این سؤال بیان‌گر این مورد است که افراد برای طراحی مناسب محوطه و ایجاد فضایی مناسب برای تعامل مایل هستند که از تمام امکانات بهره‌ی کافی برده شود اما تمایل بیشتر آن‌ها برای ایجاد فضاهایی جهت نشستن با مبلمان شهری خاص می‌باشد.

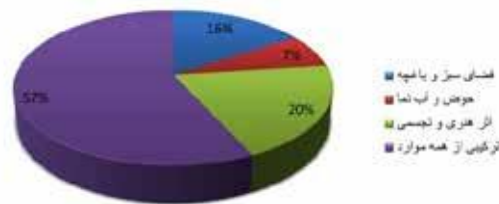
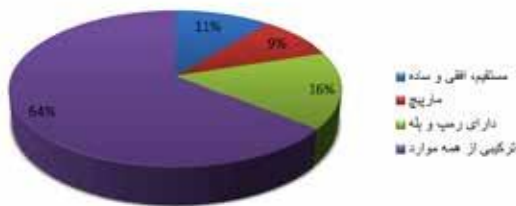
۱۴. از پاسخ‌های سؤال پانزدهم برمی‌آید که مخاطبان عقیده دارند که در مسیرهای دسترسی به بنا در محوطه طراحی ترکیبی مناسب است. آن‌ها استفاده از رمپ، پله، مسیرهای مسقیم و ساده و گاهی مارپیچ را به تناسب سایت می‌پسندند.

۱۵. پاسخ‌های سؤال شانزدهم نیز به نوعی تأییدکننده پاسخ‌های دو سؤال قبلی است. نتایج حاصله نشان می‌دهند که افراد تمایل دارند در سایت و محوطه‌ی فرهنگسرا از طراحی ترکیبی شامل فضای سبز، آب‌نما و آثار هنری و تجسمی بهره‌برده شود. اما

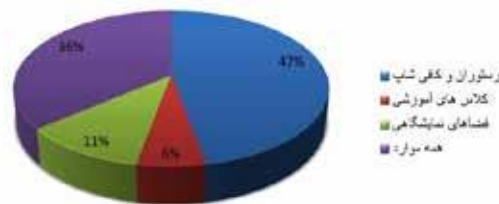
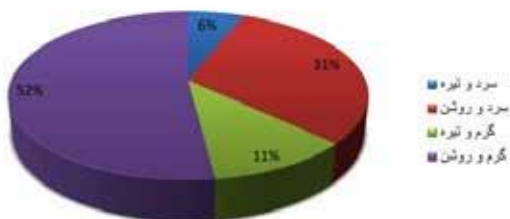
باشد. به این ترتیب حس سردرگمی یا ورود به مکان غریبه که برای رسیدن به محل اصلی نیاز به پرسش‌های مکرر از دیگران باشد برای مخاطب به وجود نخواهد آمد. در اولویت دوم نیز این تمایل وجود دارد که ابتدا به یک مکان اولیه وارد شوند و بعد به بنای اصلی دسترسی پیدا کنند. این موضوع نیز به نوعی ناشی از همان حس سردرگمی است. اطمینان از فضایی که راه را برای مخاطب مشخص می‌کند نیز لزوم طراحی یک مکان در ورودی مثل اطلاعات یا نگهبانی را نشان می‌دهد.

۱۱. در پاسخ‌های سؤال دوازدهم دو گزینه با میزان آرای مساوی ۳۷٪ گویای این موضوع هستند که بیشتر افراد مایل هستند که طراحی مجموعه‌ی فرهنگسرا دارای سطوح مختلف (بالتر، پایین‌تر و یا مساوی) نسبت به خیابان باشند ولی تمایل بیشتر برای هم‌سطح بودن بنا با خیابان است.

۱۲. از پاسخ‌های به دست آمده از سؤال سیزدهم این‌طور برمی‌آید که مخاطبان مایل هستند تا برای مراجعه به فرهنگسرا، دسترسی‌های متعددی

نمودار ۱۶ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۵ پرسشنامه و نمودار ۱۷ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۶ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

نمودار ۱۸ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۷ پرسشنامه و نمودار ۱۹ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۸ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

۱۸. در مورد سبک معماری مورد نظر مخاطبین، چنانچه از پاسخ‌های سؤال نوزدهم مشخص می‌شود، مردم سبک تلفیقی از مدرن و سنتی را می‌پسندند ولی ترجیح بیشتر آن‌ها استفاده از سبک مدرن است که نشان‌هایی از سبک سنتی و ایرانی را به همراه داشته باشد. با توجه به این که عامه‌ی مردم در مورد مشخصات سبک معماری مدرن اطلاعات درستی ندارند و اطلاق عبارت مدرن برای یک ساختمان از زبان آن‌ها لزوماً بیان‌گر سبک مدرن نیست و بیشتر استفاده از روش‌های جدید منظور است؛ لذا به نظر می‌رسد که مراد آن‌ها از انتخاب گزینه‌ی ترکیب مدرن و سنتی استفاده از سبک پست‌مدرن باشد.

نمودارهای هم‌ترازی

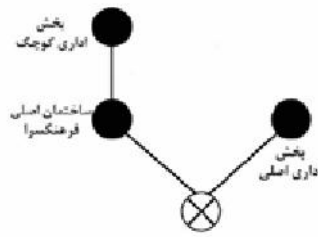
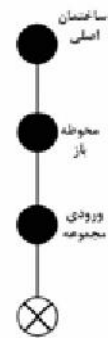
در این بخش تمام فضاهای مربوط به یک فرهنگسرا با توجه به برداشت‌های حاصل از اطلاعات به دست آمده از مطالعات و پژوهش به نمودارهای هم‌ترازی شده است.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

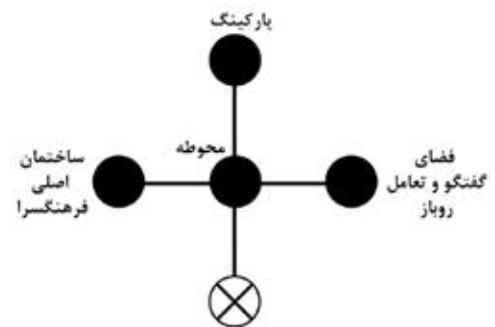
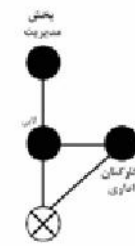
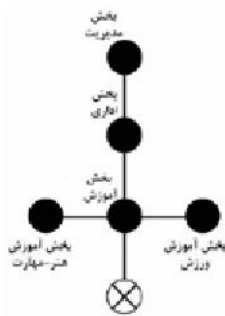
نکته‌ی جالب توجه در نتایج این سؤال تمایل بیشتر برای استفاده از آثار هنری و تجسمی است. به نظر می‌رسد طراحی بخشی به‌عنوان باغ مجسمه یا محل نمایشگاه روباز آثار تجسمی در محوطه بتواند پاسخ‌گوی این نیاز مخاطبان باشد.

۱۶. پاسخ‌های به دست آمده از این سؤال گویای این مطلب است که بیش از نیمی از مخاطبان مایل هستند در طراحی نمای ساختمان از رنگ‌های گرم و روشن استفاده شود. اولویت دوم افراد نیز استفاده از رنگ‌های سرد و روشن است که نشان می‌دهد اکثریت مخاطبان مایل هستند از رنگ‌های روشن در ساختمان استفاده شود.

۱۷. نتایج سؤال هفدهم نشان می‌دهد که به عقیده‌ی مخاطبان از بین فضاهای موجود در فرهنگسرا در نظر گرفتن بخش روباز برای فضای کافی شاپ و رستوران مناسب است. هرچند اولویت دوم آن‌ها نیز با ۳۶٪ گویای این مطلب است که علاوه بر رستوران و کافی شاپ، دیگر فضاها مانند فضاهای نمایشگاهی نیز می‌توانند دارای بخشی به‌عنوان روباز طراحی شوند.

نمودار ۲۰ (سمت راست). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری ساختمان اصلی نسبت به ورودی و نمودار ۲۱ (سمت چپ). نمودار هم‌ترازی از تمایل به جدا بودن بخش اداری از ساختمان اصلی؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

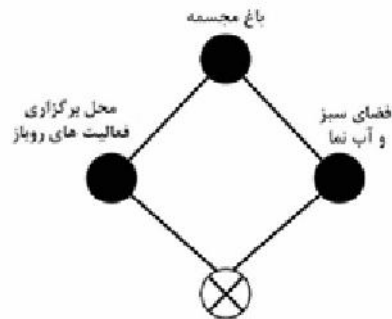
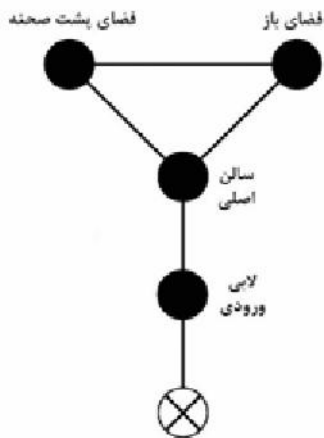

نمودار ۲۳ (سمت راست). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش اداری و نمودار ۲۴ (سمت چپ). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش آموزشی؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

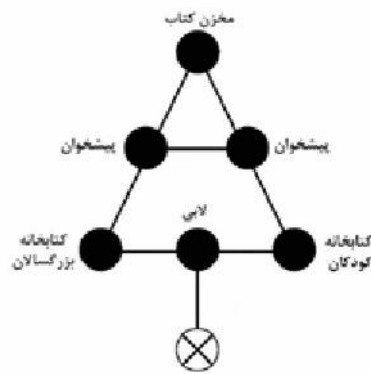
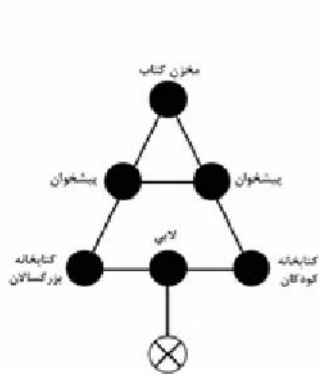
نمودار ۲۲. نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای تعامل، پارکینگ و ساختمان اصلی؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

زیاد انجام شود، به گونه‌ای که نظارت و کنترل لازم برای حفظ آن برای نسل‌های آینده اعمال شود. بر خلاف پیشرفت که حرکت به سمتی تازه را القاء می‌کند، توسعه نوعی انطباق‌پذیری با چیزی که هم‌اکنون موجود است و استمرار در تحول که آن را هویت می‌نامند، را القاء می‌کند و لذا از مفهوم پیشرفت متمایز می‌شود. به طور معمول، توسعه پایدار شهری، شاخص‌های متعددی قابل طرح هستند که بیانگر متکثر و همه‌جانبه بودن مقوله توسعه پایدار است. مهمترین این شاخص‌ها عبارتند از: شاخص‌های اصولی و اخلاقی، شاخص‌های روان

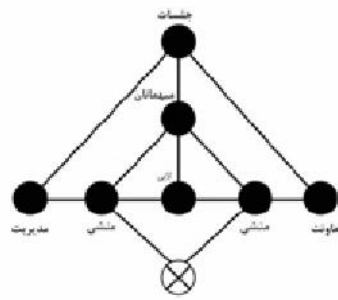
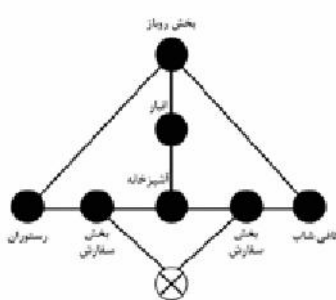
توسعه پایدار در سطح وسیع‌تر ابعاد تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را در بر می‌گیرد. پایداری زیست‌محیطی به این معنا که توسعه باید با حفاظت از فرآیندهای زیست‌محیطی و منابع مربوط سازگار باشد و از طرفی پایداری عوامل فرهنگی و اجتماعی به این معنا که توسعه موجب افزایش کنترل انسان بر زندگی خود می‌شود و توسعه با عوامل فرهنگی و ارزشی که در این راه تحت تاثیر قرار می‌گیرند، منافات ندارد و موجب هویت جامعه می‌شود و در نهایت، پایداری اقتصادی، به این معنا که توسعه باید از نظر اقتصادی با بازده

نمودار ۲۵ (سمت راست). نمودار هم تراز از چگونگی قرارگیری فضاهای روباز و نمودار ۲۶ (سمت چپ). نمودار هم تراز از چگونگی قرارگیری فضاهای آمفی تئاتر؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار ۲۷ (سمت راست). نمودار هم تراز از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش آموزشی و نمودار ۲۸ (سمت چپ). نمودار هم تراز از چگونگی قرارگیری فضاهای کتابخانه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار ۲۹ (سمت راست). نمودار هم تراز از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش رستوران و کافی شاپ و نمودار ۳۰ (سمت چپ). نمودار هم تراز از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش مدیریت؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار ۳۱. ابعاد تفکری که باید به مفهوم پایداری در معماری شهری مدنظر باشد؛ ماخذ: نگارندگان.

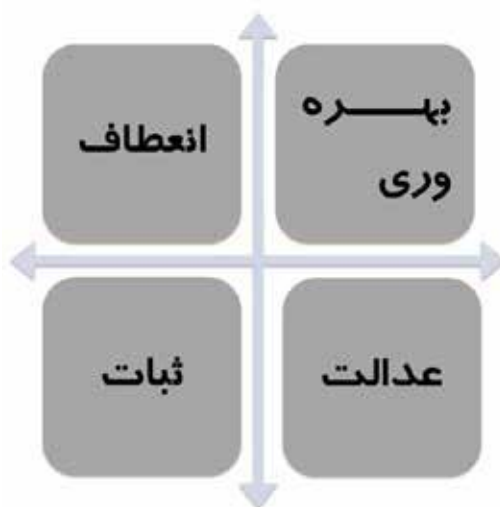
چندساختی مدیریت توسعه و کنش متقابل آن با نهادهای مدنی را مورد تحلیل و تشریح قرار می‌دهد که تنها در صورتی این مدیریت در نواحی شهری می‌تواند موفق باشد که به صورت پایدار، موزون و همه‌جانبه به اجرا درآید. برخی معتقدند که برای اینکه بتوان توسعه را پایدار نامید، باید دارای چهار مشخصه باشد که عبارت است از: «بهره‌وری، عدالت، انعطاف‌پذیری و ثبات».

در تعریف شاخصهای توسعه پایدار شهری به محورهای جمعیت، موقعیت اقتصادی، تغییر اقلیم، کیفیت هوا، کیفیت آب طبیعی، جامعه باز، برنامه‌ریزی یکپارچه و واحد، توانایی و پتانسیل نوآوری و ابداع، پتانسیل و ظرفیت مربوط به زیرساخت منطقه، سرمایه اجتماعی، آموزش و امنیت اشاره می‌شود. به هر ترتیب بطور کلی پایداری شهرها در چهار حوزه اصلی، اجتماعی (فرهنگی)، زیرساختها (کالبدی)، اقتصادی و زیست محیطی تعریف می‌شود. در حوزه اقتصادی و در جهت حفظ شرایط پایداری شهر در طول زمان از نظر اقتصادی شهرها نیاز خوانند داشت که در تدوین راهکارهای توسعه خود و زیرساخت‌های اقتصادی خود به گونه‌ای عمل نمایند که بتوانند بیشینه استفاده را از موقعیت‌ها و پتانسیل‌های خود در ابعاد مختلف محلی، ملی و

شناختی، شاخص‌های توصیفی (کیفی)، شاخص‌های سازمانی (تشکیلاتی)، شاخص‌های شرایط زندگی، شاخص‌های رفاهی و اجتماعی، شاخص‌های منابع مادی، شاخص‌های مالی و اقتصادی، شاخص‌های وابستگی و شاخص‌های تحمل زیست محیطی. یکی از جنبه‌های توسعه پایدار شهری، بعد اقتصادی آن است. برای هر شهر باید ظرفیت‌های اقتصادی با دقت در نظر گرفته شود و توانایی‌های بالقوه آن برای رشد و توسعه پیدا شود. بدین ترتیب، توسعه پایدار به معنای آن است که آموزه‌هایی دربارهٔ اکولوژی می‌تواند و باید در روندهای اقتصادی به کار گرفته شود که شامل ایده‌های استراتژی حفاظت محیط جهانی و ایجاد محیطی منطقی است که در آن ادعای توسعه به منظور پیشبرد کیفیت همه جنبه‌های حیات مورد چالش و آزمایش قرار می‌گیرد. در واقع منظور از توسعه پایدار، حفاظت صرف از محیط زیست در نظر نیست، بلکه مفهوم جدیدی از رشد اقتصادی است که عدالت و امکانات زندگی را برای تمامی مردم جهان و نه تعداد اندکی از افراد برگزیده است. در این رهیافت جدید از توسعه، نوع استفاده از منابع طبیعی (حتی در سطح بین‌المللی)، موضوع محیط زیست و توسعه اکولوژیکی، توسعه اکوسیستم اجتماعی همراه با تأمین نیازهای اساسی استراتژی جهانی حفاظت، مورد توجه می‌باشد. به طور خلاصه فرایند توسعه و رهیافتهای نظری آن را می‌توان به صورت نمودار زیر مرحله بندی کرد: از جمله جنبه‌های مهم تأمین حداقل نیازها برای اجرای توسعه پایدار، موارد زیر است: حذف فقر؛ کاهش رشد جمعیت؛ توزیع منطقی منابع؛ داشتن مردمی سالم تر و آموزش دیده تر و تعلیم یافته تر؛ تمرکززدایی؛ برقراری سیستمهای آزاد تجاری؛ تفهیم بهتر تفاوت اکوسیستم. بنابراین مدیریت توسعه پایدار، بایستی چند وجهی و جامع نگر باشد. برای توسعه این در کانون توجه «مدیریت توسعه» نهادهای مدنی و عملکرد هرچه بهتر آنهاست که امروزه جهانیان قرار گرفته است، سرشت

کاربرد استخوانبندی شهری صحیح، گونه های ساختمانی مناسب، توزیع فضایی مناسب کاربری ها و استفاده از تراکم بهینه پیگیری می شود. به عبارت دیگر صرفه جویی در مصرف انرژی از طریق ایجاد ارتباطات نزدیک تر بین کاربری های مختلف شهری و همچنین از طریق کنترل طرح ساختمان ها از نظر بازدهی مصرف انرژی امکان پذیر می گردد.»

لذا در مجموع در ویژگیهای مورد نظر در شکل گیری فضای شهری پایدار می توان به موارد زیر اشاره کرد:

نمودار ۳۲. مولفه های دخیل در توسعه پایدار بالاخص پایداری اجتماعی؛ ماخذ: ترسیم نگارندگان.

- «**بافت شهری پیوسته**»: وجود مرز مشخص و قانونی و هم چنین ساختار سه بعدی که به بافت شهری پیرامون به صورت مداوم پیوند خورده و تشکیل یک کل یکپارچه را می دهد.

- «**انعطاف پذیری**»: یک شهر دارای ساختار قوی و در عین حال قابل انعطاف و شکل گرفته از اجزاء مختلف پایداری که از درون یک فرایند مشارکتی پوشش دهنده طراحی، مدیریت و حفاظت بدست آمده است.

- «**فضایی برای وقوع رخدادها**»: یک ساختار معماری و شهری قابل انعطاف که یک حس فضای اجتماعی که در عین حال قابل تغییر و امن است، ایجاد نماید و در عین حال ویژگی های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهر نیز در آن قابل بحث باشد.

- «**فضاهای عمومی امن**»: جلوگیری از ایجاد فضاهای مرده و بدون نظارت اجتماعی از طریق طراحی ساختاری مناسب که سبب می شود، هیچ ساختمان بزرگ تک عملکردی در کنار راه ها و خیابانها قرار نگیرد.

- «**توجه به مقیاس عمومی**»: استفاده از طراحی شهری که قلمروهای فضایی عمومی را در کنار فضاهای خصوصی ارتقاء داده و مسیرهای پیاده را در یک ساختار یکپارچه در راستای ارتقاء روابط رودرو افزایش دهند.

- «**خود تعادلی**»: اجرای یک شهر سبز که در راستای ایجاد تعادل داخلی فعالیت کرده و با

بین المللی در جهت حفظ و تداوم کیفیت بیشتر زندگی ساکنانشان ببرند. هدف اصلی شهر در یک محیط رقابت جهانی باید بر دو نکته متمرکز شود: یکی حداکثر استفاده (البته به صورت پایدار) از پتانسیل ها و قابلیت های اقتصادی و دومی تاکید بر ایجاد فعالیت های اقتصادی متنوع در شهر، بدین جهت که شهر بتواند در مقابل نوسانات و اختلالات غیر منتظره محیط جهانی انعطاف پذیری و توان مقاومت لازم را داشته باشد. بر اساس آنچه نظریه پردازان ذکر کرده اند؛ سه اصل زیر را می توان به عنوان اصول سه گانه طراحی شهری پایدار معرفی می کند:

۱. «**اصل اول**: اولویت بخشیدن به بازیافت ساختمان ها، زیرساخت ها و شبکه معابر موجود از طریق منطبق نمودن آنها با شرایط و نیازهای جدید. در این اصل بر حفاظت و بهسازی ابنیه و بافت های شهری تاکید می شود»؛

۲. «**اصل دوم**: حفاظت از منابع و چشم انداز های طبیعی»؛ و

۳. «**اصل سوم**: کاستن از میزان مصرف انرژی در توسعه نواحی شهری جدید، که این هدف از طریق

جذب مشکلات جریان مواد و انرژی از شهرهای ناپایدار اطراف و به دنبال آن فرستادن منافع زیست محیطی، اقتصادی و غیره به آن شهرها به ایجاد تعادل در منطقه پیرامون نیز کمک کرده است.

- «تراکم و فشردگی»: یک ساختار کامل و دارای اجزاء لازم که نیازهای زندگی شهری ساکنین را برآورده می‌سازد.

یکی از جنبه‌هایی که در حوزه تحقق توسعه پایدار پیگیری شده است، موضوع شبکه‌سازی (networking) به ویژه توسط نهادها و سازمانهای غیردولتی است. شبکه ابزار نیرومندی برای گسترش و تعمیق فعالیت سازمانهای غیردولتی و نیز دولتی به حساب می‌آید. اگر نگاه دقیق تری ببینیم در واقع جامعه ترکیبی از شبکه‌های متعدد زیر است که پیگیری رویکرد پایداری در آن ضرورت دارد: شبکه‌های میان سازمانها، شبکه درون سازمانی، شبکه‌های شخصی و شبکه‌های کامپیوتری و علاوه بر اینها شبکه‌های فرامرزی.

نتایج تحقیق در رابطه با پایداری اجتماعی در فضاهای شهری و در اینجا فرهنگسراها برای تامین پویایی فضایی و امکان دهی به حضور شهروندان در فضا شامل موارد زیر است که از نتایج تحقیق و پرسشنامه حاصل شده است:

۱. بر این مبنا بهتر است که فعالیت‌های فرهنگسرا بیشتر به فعالیت‌های سرگرمی و تفریحی و در درجه بعدی به فعالیت‌های ورزشی و هنری اختصاص پیدا کند.

۲. از مقایسه پاسخ‌های این سؤال و پاسخ‌های سؤال دوم این طور برداشت می‌شود که چون بیشتر افراد تمایل دارند تا در اوقات فراغت به استراحت و سرگرمی بپردازند و ذهنیت اکثر آنها نیز از فرهنگسرا یک مکان با رویکرد انجام فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی است؛ بنابراین کمتر در اوقات فراغت خود به فرهنگسراها مراجعه می‌کنند.

۳. بنابراین در طراحی فرهنگسرای مورد نظر بهتر است برای بالا بردن هرچه بیشتر سطح تعاملات

اجتماعی، به طراحی فضای سبز و محوطه‌ی فرهنگسرا نیز توجه کافی صورت پذیرد. در این راستا در نظر گرفتن فضاهایی مانند کافی‌شاپ و رستوران نیز از موارد دارای اهمیت به‌شمار می‌رود. این فضاها علاوه بر امکان بالا رفتن سطح مرادوات و تعاملات اجتماعی، امکان استفاده‌ی دیگر کاربری‌های مجموعه‌ی فرهنگی - تفریحی فرهنگسرا را بالا می‌برد.

۴. بنابراین به نظر می‌رسد که در طراحی فرهنگسرا، بخش‌های آموزشی شامل کلاس‌های هنری، ورزشی، مهارت‌آموزی و ... و نیز بخش کتابخانه و سایت اینترنت از اولویت بالایی برخوردار خواهد بود.

۵. در راستای پاسخ‌گویی به نیاز مطرح شده در سؤال ششم نیز بهتر است که این فضاها برای تمام رده‌های سنی مورد طراحی قرار گیرد. به‌عنوان مثال بهتر است که کتابخانه شامل بخش کتابخانه کودکان و نوجوانان و کتابخانه بزرگسالان باشد.

۶. کم‌ترین گروهی که برای همراهی در فرهنگسرا انتخاب شده است، گروه همکاران است که این موضوع بیان‌گر این مطلب است که نباید طراحی به‌گونه‌ای باید که تداعی محیط‌های رسمی و اداری را برای مخاطبان داشته باشد تا مراجعان احساس صمیمیت و راحتی در روابط پیدا کنند.

۷. پاسخ‌های این سؤال نشان می‌دهد که قریب به نیمی از افراد معتقد هستند که ساختمان یک فرهنگسرا باید ترکیبی از احجام مختلف باشد و اکثریت آنها نیز بر این باورند که استفاده از فرم‌های افقی مناسب‌تر است. بنابراین این ساختمان‌ها نباید مرتفع باشند و باید حالت کشیدگی در فرم آنها قابل مشاهده باشد.

۸. ارجحیت جدا بودن بخش اداری از دیگر بخش‌ها موضوعی است که در بخش‌های دیگر این مطالعه به وضوح مشاهده می‌شود. تمایل به کار کردن در محیط‌هایی با آرامش بیشتر و به‌دور از مراجعه مکرر مخاطبان برای کارکنان و قرارگیری در محیط‌های غیر رسمی و غیر اداری در زمان اوقات فراغت برای

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

۲۵۹

استفاده‌کنندگان همه‌گویی این مطلب است. اما طراحی ساختمان‌های متعدد مسئله‌ایست که نیاز به مطالعات تحلیل سایت دارد و اگر فرض بر مشخص بودن محل کاربری‌ها و عدم ایجاد سردرگمی برای مخاطب باشد؛ می‌توان با حیطة‌بندی و طراحی بخش‌ها به شکل مناسب در یک ساختمان نیز آن‌را برآورده نمود.

۹. به نظر می‌رسد طراحی بخشی به‌عنوان باغ مجسمه یا محل نمایشگاه روباز آثار تجسمی در محوطه بتواند پاسخ‌گوی این نیاز مخاطبان باشد. ۱۰. در طراحی نمای ساختمان از رنگ‌های گرم و روشن استفاده شود. اولویت دوم افراد نیز استفاده از رنگ‌های سرد و روشن است که نشان می‌دهد اکثریت مخاطبان مایل هستند از رنگ‌های روشن در ساختمان استفاده شود.

۱۱. با توجه به این‌که عامه مردم در مورد مشخصات سبک معماری مدرن اطلاعات درستی ندارند و اطلاق عبارت مدرن برای یک ساختمان از زبان آن‌ها لزوماً بیان‌گر سبک مدرن نیست و بیشتر استفاده از روش‌های جدید منظور است؛ لذا به نظر می‌رسد که مراد آن‌ها از انتخاب گزینه‌ی ترکیب مدرن و سنتی استفاده از سبک پست‌مدرن باشد.

منابع و ماخذ

ابراهیمی، تقی (۱۳۸۶) توسعه از دیدگاه اسلام، اندیشه حوزه، سال چهارم، شماره اول.
ادیت چری (۱۳۸۸) برنامه‌ریزی برای طراحی: از تئوری تا عمل، ترجمه: شهناز پورناصری مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۷۹) طراحی شهری در نظام توسعه، فصلنامه مدیریت شهری ۳.
پایگ، سدریک (۱۳۸۴) شهرهای پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه ناصر محرم‌نژاد، تهران، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
پرمن، راجرز، یوما و مک‌گیل ری جیمز (۱۳۸۲) اقتصاد محیط زیست و منابع طبیعی، حمیدرضا ارباب، تهران، نشر نی، اول.

پناهی، بهرام (۱۳۷۶) اصول و مبانی نظام تامین اجتماعی، تهران، موسسه انتشارات سوره، حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی.

تودارو، مایکل (۱۳۶۳) برنامه ریزی توسعه، مدلها و روشها، ترجمه عباس عرب مازار، تهران، سازمان برنامه و بودجه.

جمعه پور، محمود (۱۳۷۸) بررسی و ارزیابی جایگاه اقتصادی و توسعه بخش روستایی در فرایند برنامه ریزی توسعه ملی، مجموعه مقالات همایش پنجاه سال برنامه ریزی توسعه در ایران، دانشگاه علامه طباطبایی.

جمعه پور، محمود (۱۳۸۷) مقدمه ای بر دیدگاه‌ها و روشهای برنامه ریزی توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.

چپ من، دیدود (۱۳۸۴) آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان ساخت، ترجمه شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبیان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران خادم آدم، ناصر (۱۳۷۵) اصلاحات در سیاست توسعه، تهران، انتشارات اطلاعات.

خوانساری، آقا جمال الدین (۱۳۶۶) شرح بر غرالحکم، تهران، نشر دانشگاه تهران.
ردکلیفت، مایکل (۱۳۶۳) توسعه پایدار، حسین نیر، تهران، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، اول.

زاهدی اصل، محمد (۱۳۷۷) مبانی مددکاری اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
زاهدی اصل، محمد (۱۳۸۱) مبانی رفاه اجتماعی، تهران، نشر دانشگاه علامه طباطبایی.

شاه ولی، منصور و باسم کاوری (۱۳۷۸) گفت‌وگوهای پایداری محیط زیست بین پراگماتیسم و دین اسلام، مجموعه مقالات اولین همایش اسلام و محیط زیست، تهران، سازمان حفاظت محیط زیست.
شورای پژوهشی (۱۳۷۸) نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی، تهران، موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی.

صرافی، مظفر (۱۳۷۹) شهر پایدار چیست؟ فصلنامه

مدیریت شهری، شماره ۴، صص ۶-۱۳.

طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۶۳) تفسیر المیزان، سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۳ ش.

طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲) مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، نشر ناصر خسرو.

کاظمی، سید مهدی (۱۳۸۰) ارزیابی پایداری توسعه شهری؛ مفاهیم، روشها و شاخص ها، نشریه پیک نور، شماره ۲، صص ۹-۲۳.

گریفین، کیث و تری مک کنلی (۱۳۷۵) تحقق استراتژی توسعه انسانی، ترجمه غلام رضا خواجه پور، تهران، موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی.

مجلسی، محمدباقر (۱۳۷۹) ترجمه توحید مفضل، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ق) بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الأطهار، تهران، ناشر اسلامیه.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ه.ق) بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، الطبعة الثانية، ۱۴۰۳ ق.

محدث نوری، (۱۴۰۸ ه.ق) مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت، الطبعة الاولى، ۱۴۰۸ ق، ج ۵.

محقق داماد، مصطفی (بدون تاریخ) طبیعت و محیط زیست از نگاه اسلام، مجله نامه فرهنگ، شماره ۱۳، صص ۸۷-۸۸.

محمودی نژاد، هادی و علی اکبر تقوایی (۱۳۸۵) رفاه اجتماعی شهروندی و توسعه پایدار شهری، نشریه جستارهای شهرسازی، تابستان ۱۳۸۵.

مولدان، ب. بیلهارز، سوزان (۱۳۸۱) شاخص های توسعه پایدار، انتشارات سازمان محیط زیست.

نوریان، فرشاد، بدالهی ثابت (۱۳۸۵) تبیین معیارها و شاخصهای پایداری در محله مسکونی، شهر نگار، شماره ۲.

الیوت، جنیفر. آ (۱۳۷۸) مقدمه ای بر توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه عبدالرضا رکن الدین افتخاری و حسین رحیمی، تهران، موسسه توسعه روستایی ایران.

، (۱۳۷۳) مجموعه مقالات سمینار جامعه شناسی و

توسعه، چاپ اول، جلد دوم، تهران، سمت.

، (۱۳۸۰) همایش موازین توسعه و ضد توسعه فرهنگی اجتماعی شهر تهران، تهران، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران.

، (۱۳۸۳) توسعه محله ای چشم انداز توسعه پایدار شهری، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران.

، (۱۳۷۱) شاخص های توسعه شهری مسکن، تهران، وزارت مسکن و شهرسازی.

Asian Development Bank (2000), Social capital, local capacity building, and poverty red, 2000.

Australian Institute of Family Studies, (2002), Social capital: Empirical meaning and measurement validity, Research Paper No. 27, June 2002.

Bate, Robert H. (1990) Capital, Kinship and Conflict: The structuring of capital in kinship societies. In Ostrom, E. (2000) "Social Capital" a fad or fundamental concept? In Dasgupta, P. & Serageldin, I. (2000) Social Capital, a Multifaceted Perspective, Washington, D.C., the World Bank.

Bin Wu. (2003), Sustainable development in rural china farmer innovation and self organization in marginal areas. Routledge Curzon Taylor & Francis Group, London and New York.

Bond. John and Corner, Lynne, 2004, Quality of life and Older People, London, Open University Press.

Bourdieu, P. (1983) "Forms of Capital" .In Richards, J.C. (ed), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, New York: Green Wood Press.

Jim. C.Y., Chen. S.S., 2003. Comprehensive greenspace planning based on landscape ecology principles in compact Nanjing city. China. Landscape and Urban Planning 116-95: (3)65.

Johnson. B.R., Hill. K., 2002. Ecology and design frameworks for learning. Island Press, Washington.

Jongman R., Pungetti G., 2004. Ecological networks and greenways concept. design, implementation. Cambridge University Press, UK.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

■ ۲۶۲ ■